

Pilersaarusiormut atatillugu avatangiisinik nalilersuinerup nalunaarusiornerata eqikkarnera

(SMV 2007 nalunaarusiaq – KN)

Kikkunnut tamanut tusarniaaneq
10. december 2007-imiit
15. januar 2008-mut

Alumiiniumik projekteqarnermut atatillugu
Namminersornerullutik Oqartussat
SMV pillugu
suleqatigiissitaannit suliarineqartoq

Versioni: 11. december 2007

Namminersornerullutik Oqartussat
Nuuk, 11. december 2007

Siulequt

Upernaakkut 2006-imi Namminersornerullutik Oqartussat alumiiniumik ingerlatsivimmit Alcoamit saaffiqineqarput maani nunami alumiiniumik aatsiterivimmik pilersitsisinnaanermut periarfissat misissorumallugit. 2006-ip ingerlanerani isumaqatigiinniarnert aallarnersaataasut ingerlanneqarput.

Namminersornerullutik Oqartussat peqqaataaniilli assut sianiginiarsimavaat ilaatigut pinngortitamut avatangiisinullu kinguneqartitsisussaammat alumiiniumik aatsiterivik pilersinneqarpat, 2006-imilu decemberimi aallarniisoqarpoq pinngortitamik avatangiisinullu suliaasaqarfiit iluanni misissuinerit aallarnersaataasut siulliit aallartissinnaajumallugit.

Tamanna alumiiniumik aatsiterivimmik pilersitsinissamut atatillugu ataqatigiinnermut attaveqarfinni pissutsit, avatangiisini pissutsit aamma pinngortitami pissutsit pillugit suleqatigiissitat pilersinnerannik kinguneqarpoq. Suleqatigiissitat taakku (IMN-imeq suleqatigiissitanik taaneqartartut) marts 2007-imi nalunaarusiaq tunniuppaat, taannalu "Kalaallit Nunaanni industriit nukissamik sakkortuumik atuisut pillugit nalunaajaat"-ip, inatsisartut 2007-imi upernaakkut ataatsimiinneranni saqqummiunneqartoq, suliarineranut najoqqutatut tunuliaqutitut ilanngunneqartoq. Nalunaajaat Inatsisartuni partiinit tamanit tigulluarneqarpoq.

Nalunaajaatip innersuussutaasa ilaat ataaseq tassaasimavoq inaarutaasumik aalangiisoqartinnagu projektip aallartinneqarnissaa pillugu aammalumi alumiiniumik aatsiteriviup inissiffissaa pillugu nunap immikkoortuani pineqartumi tamarmi aallaavittut misissueqqaarnernut ilaatinneqartumi pilersaarusiornermut atatillugu avatangiisit nalilersornerat (SMV) ingerlanneqassasoq. Nunap immikkoortua tamanna Sisimiut avannaanniit Nuup kujataanut isorartussuseqarpoq.

Inatsisartut upernaakkut ataatsimiinnerminni nalunaajaammik akuersaartumik tigusinerisa kinguninnguagut aprilimi pilersaarusiornermut atatillugu avatangiisit nalilersornerannik suliaqarnissaaq aallartissallugu alloriarnert siulliit ingerlanneqarput. Suliaq tamanna sakkortunerpaagallartumik inerneqarpoq pilersaarusiornermut atatillugu avatangiisit nalilersornerannik nalunaarusiaq maanna kikkunnut tamanut tusarniaavigineqartussatut tunniunneqarmat marlungorneq 15. januar 2008-p tunngaanut.

Pilersaarusiornermut atatillugu avatangiisit nalilersornerannik nalunaarusiaq Avatangiisinut Pinngortitamullu Pisorta qarfimit piniarneqarsinnaavoq imaluunniit inernetikkut nittarsaavimmit uannga aaneqarsinnaalluni www.aluminium.gl/smv.

Neriutigaara soqutiginnittut tamarmik tusarniaanermi eqeersimaartumik peqataajumaartut. Pilersaarutaavoq 2008-mi sapaatip akunnera 2-mi kommunini pineqartuni innuttaasunik ataatsimiisitsinerit arlaqartut ingerlanneqarnissaat. Kisianni SMV-mik nalunaarusiamut maanna saqqummiunneqartumut oqaaseqaateqarumasut innuttaasunut ataatsimiisitsinissat utaqqisariaqanngilaat.

Arkalo Abelsen
Peqqinnissamut Avatangiisinullu Naalakkersuisoq

December 2008

Imarisat allattorsimaffiat

0.0 Aallaqqaasiut	5
0.1 SMV aamma VVM	5
0.2 Sularisassat allassimaffiat	7
0.3 Pilersaarusernermut atatillugu avatangiisit nalilersorneranni anguniagassatut pilersaarut	11
0.4 SMV-mik nalunaarusiap sannaa siunertaalu	12
0.5 Ataqtigiit akornanni pisortaqaqfinni tusarniaaneq	13
0.6 Oqaaseqaatinik nassiussineq	14
1.0 Pinngortitaq – kapitel 1-ip eqikkarnera	15
1.1 Aallaqqaasiut	15
1.2 Periaaseq	16
1.3 Inerniliineq	16
1.4 Misissuinissat allat	18
2.0 Avatangiisit – kapitel 2-p eqikkarnera	20
2.1 Aallaqqaasiut	20
2.2 Imermi avatangiisit	21
2.3 Erngit isumalluutit	22
2.4 Eqqakkat	22
2.5 Imeq errortuutikoq	23
2.6 Aatsiteriviup ingerlanerani silaannarmut aniatitsinerit	24
2.7 Pisorpaluk	26
2.8 Pujoralak	26
3.0 Peqqinnissaq – kapitel 3-p eqikkarnera	27
3.1 Aallaqqaasiut	27
3.2 SIF	27
3.3 Ilisimasaniq nutaanik katersuineq – SIF	28
3.4 CAM	29
3.5 Ilisimasaniq nutaanik katersuineq – CAM	30
4.0 Kultuuri – kapitel 4-p eqikkarnera	32
4.1 Aallaqqaasiut	32
4.2 Inerniliineq	32
5.0 Nunap immikkoortuani ineriartortitsineq nuttarnerlu – kapitel 5-ip eqikkarnera	36
5.1 Aallaqqaasiut	36
5.2 Nalunaarsuutit tunngaviusut	37
5.3 Inerniliineq	40
5.4 Innersuussutit	42
6.0 Qaleriissaaraluni katersuinikkut misissuineq – kapitel 6-ip eqikkarnera	44
6.1 Aallaqqaasiut	44
6.2 Periaaseq aamma nalunaarsuutit tunngaviusut	46
6.3 Nalilersuinerit	47
6.4 Avannaa'tungaani kujataa'tungaanilu inissiiinissap assigiinngissusai	52

0.0 Aallaqqaasiut

Pilersaarusiormut atatillugu avatangiisit nalilersornerannik (SMV) nalunaarussiaq una tassaaginnarpoqvoq alumiiniumik aatsiteriviup Nuup, Maniitsup Sisimiulluunniit eqqaani inissinnissaanut aalajangernissamut piareersaatit tamarmiusut ilaat ataaseq. Nalunaarusiap maannakkorpiaq imarisai tasaanngillat allatat naammassineqarsimasut. Nalunaarussiaq maanna kikkunnut tamanut tusarniagassanngortinneqarpoq kikkullu tamarmik nalunaarusiami allassimasut oqaaseqarfigisinnaavaat.

Tassa erseqqissartariaqarpoq manna tassaammat nalunaarussiaagallartoq. Tusarniaanerp kingunerisaanik annertuumik aaqqiiffiqineqarnissaa naatsorsuutaavoq aalajangernissamut tunngavimmut tamarmiusumut ilanngutitinninnerani, siullermik taanna 2008-mi februarip naalernerani Naalakkersuisunut saqqummiunneqassaaq kingornalu aprilimi Inatsisartut upernaakkut ataatsimiinneranni suliarineqassalluni.

Naalakkersuisut aallaqqaataaniilli nassuiaanermik suliaqarneq manna assut pingaartissimavaat avatangiisinillu misissuinerit arlaqartut SMV-mik nalunaarusiamut tunngaviusut ingerlanneqarnissaannut aningaasanik nuutitsisimallutik.

Aatsaavissuaq Kalaallit Nunaanni pilersaarusiormut atatillugu avatangiisit nalilersornerat (SMV) unatut ittoq suliarineqarpoq. Inatsisini SMV-mik nalunaarusiap suliarinissaa sioqqullugu najoqqutassanik allassimasoqanngilaq qanoq SMV suliarineqassanersoq. Taamaattumik Qallunaat Nunaanni SMV pillugu inatsisit SMV-mik nalunaarusiamut tunngavittut atorneqarsimapput.

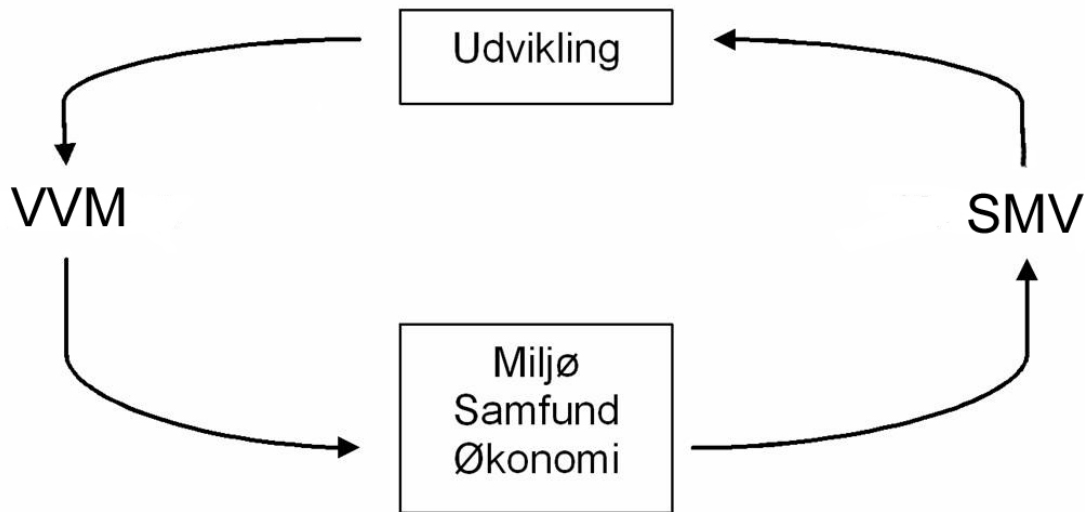
0.1 SMV aamma VVM

Sanaartugassat annertuut aalajangerneqarsimagaangata siusinnerusukkut avatangiisinut sunniutaasut nalilernerannik (VVM) taasaq kisiat suliarineqartarsimavoq, kisianni manna tassaavoq pilersaarusiormut atatillugu avatangiisit nalilersornerat (SMV).

Nassuiaanerit taakku marluk assigiinngissutaat tassaavoq projektip ingerlanneqarnissaa inaarutaasumik aalajangiiffiginera sioqqullugu SMV suliarineqartarmat. Taamaattumik SMV sakkuuvoq politikikkut suli aalajangiisoqartinnagu projektip pitsaaqutai ajoqutaalu misissornissaannut. Akerlianilli VVM tassaavoq misissuineq aatsaat politikikkut sanaartugassap aallartinneqarnissaa pillugu aalajangiisoqareertillugu suliarineqartartoq. Ukiopassuarni sanaartugassani VVM-it suliarineqartarsimagamik

nalunngilagut. VVM-ip siunertaa SMV-ip siunertaanit allaanerulaarpoq. VVM-ip takutittussaavaa projektip akuerineqareersimanera naatsorsuutigalugu projekti piviusumik qanoq naammassineqarsinnaanersoq avatangiisinut minnerpaamik sunniuteqarluni.

VVM-ip SMV-llu assigiinngissutaat ima takussutissiorneqarsinnaavoq:

Udvikling = Ineriartorneq
Miljø = Avatangiisit
Samfund = Inuiaqatigiit
Økonomi = Aningaasaqarneq

Takussutissiaq ima paasisassaavoq inuiaqatigiit (ataa'tungaata qeqqani) ineriartornermut aalajangersimasumut periarfissat misissorusuppaat. Periarfissat taakkua misissorumallugit politikikkut aalajangiisoqartinnagu pilersarusiornermut atatillugu avatangiisit nalilersornerat (SMV) ingerlanneqarsinnaavoq. Tassa nalunaarussiaq manna aqqutigalugu ingerlassarput.

Taamaalluni ineriartornissaq aalajangersimasooq pillugu politikikkut aalajangiisoqassaaq – assersuutigalugu alumiiniumik aatsiterivimmik pilersitsinissaq pillugu. Taamatut aalajangernissamut sakkussaat ilaat tassaavoq SMV kisianni aamma sakkut allarpassuit atorneqarput.

Ineriartornissamut projektip piviusup aalajangiiffigineqareerneragut projekti piviusunngortinneqassaaq. Projekti pitsaanerpaamik naammassiumallugu inuiaqatigiinnullu eqqaaniitunut sunniuteqannginnerpaamik avatangiisinut sunniutaasut nalilernerat (VVM) suliarineqarsinnaavoq.

VVM-imik misissuinerit kingusinnerusukkut ingerlanneqartussat maani nalunaarusiami taaneqartut assingi amerlasuut imarissavaat. Assigiingissutituaasoq tassaavoq misissuinerit sumut atortussaani. VVM-imik misissuinerit sanaartornissaq pillugu aalajangeriikkap, soorlu imermit nukissiofiit, avatangiisinut sunniutaat piviusumik nalilissavai, akerlianilli misissuinerit assingajaat maanna SMV-mut atatillugu – projektimik unatut annertussusilimmik pissusilimmillu naammassisaqarniarnermi pissutsit pingaarnerusut nalilersornerat aallaavigalugit – assersuutigalugu imermit nukissiofinnik sanaartorusunnerluta aalajangiinissamut atortussaallutik.

0.2 Suliarisassat allassimaffiat

Matuma ataani "Kommissorium for arbejdsgruppen vedrørende SMV for Central Vestgrønland"-p eqikkarnera nutarsarneqarneralu ippoq:

0.2.1 Tunuliaqut

Inuussutissarsiornermut, Sulisoqarnermut Inuussutissarsiutinullu Ilinniartitaanermut Naalakkersuisoq kiisalu Peqqinnissamut Avatangiisinullu Naalakkersuisoq majimi 2008-mi (tamanna kingusinnerusukkut 1. februar 2008-mut allangortinneqarpoq) Kalaallit Nunaata Kitaata Qeqqani Pilersaarusiornermut atatillugu Avatangiisit Nalilersornerat (SMV 2008) politikikkut suliarisassanngortillugu saqqummiutissavaat. SMV iluarsaataq (SMV 2009) majimi 2009-mi saqqummiunneqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq. SMV-p matumap suliarinera alumiiniumik aatsiterivimmik projekteqarnermut maanna ingerlasumut ilanngutissaaq, kisianni siunertamigut nalilersuinikkullu alumiiniumik industreeqarnermut killeqarnani. Suleqatigiissitat, SMV-p matumap suliarineranut akisussaasut, 18. april 2007 aqutsinermi suleqatigiinnit malinnittaasunit (Suleqatigiit aqutsisut) pilersinneqarput. Suleqatigiit aamma VVM-imut piumasaqaatinik tamatigoortunik piumasaqarnissaq akisussaaffigaat kiisalu – sanatitsisoq suleqatigalugu – VVM-inik asimi misissuinerit pisariaqarluinnartut aallartisassallugit nakkutigissallugillu, ajornanngippat 2007-imi aallartereerlugit kiisalu 2008-mi.

Aallaavittut aningaasartuutit SMV-mut tunngasut Namminersornerullutik Oqartussanit akilerneqassapput, kisiannili VVM-imut aningaasartuutit sanatitsisum(n)it attuumassuteqartum(n)it akilerneqassallutik. Piffissap imaalinerani alumiiniumik nioqqutissiortoq sanatitsisutut naatsorsuunneqarpoq, sanatitsisumik aaqqiineq alla maanna isumaqatigiissuteqanngimmat.

0.2.2 Anguniagaq pingaarneq

SMV-p suliarineranut anguniagaq pingaarneq tassaavoq ilisimasanik isummanillu katersuinissaq, anguniakkat immikkoortut ataasiakkaat

suleqatigiissitat oqaasertaliugassaat nalilersornissaannut periarfissiisunik. Anguniakkatut immikkoortut taakkua avatangiisinik 'silittumik' paasinnineq toqqammavigalugu oqaasertaliorneqassapput.

Avatangiisinik 'silittumik' paasinninnermut ilaapput matumunnga atatillugu pingaarnerusut: Avatangiisit piusut (naasut, uumasut, issoq, geologii, imeq, silaannaq, kliima, kulturikkut kingornussat, nukissaq, isumalluutit), peqqinnissaq (nappaatit, ajortumeernerit il.il.), innuttaasut (pilersaarusionerq, nunassittarneq, ilinniartitaaneq, sulineq, pinerluttarneq il.il.) kiisalu aningaasarsiorneq (nunap immikkoortuata aningaasarsiornera, inuiaqatigiit aningaasarsiornerat il.il.) – ilaatigoortumik Lone Kørnøvimit najoqqutat tunngavigalugit.

Nalilersuinerit taakkua politikikkut isumaliutiginninnermut pingaarnerusunut ilanngutissapput, atortussiorfik annertoq ataaseq arlaqartulluunniit imermit nukissiorfiit tassunga atasut ilanngullugit inissinneqarsinnaanerit aamma sumiissinnaanerit pillugit, kiisalu aamma nunamut tamarmut pilersaarusionermit aamma nunap immikkoortuanut pilersaarusionermit pingaarnerusumut ilaatigut avatangiisinut pitsaanngitsunik kinguneqartitsinissaq pinaveersaarumallugu millisarniarluguluunniit siunnertaqartumut ilanngutissallutik.

Asimi VVM-imik misissuinerit aallartisarnerannut, SMV-mik suliaqarneq sioqqullugu, anguniagaq pingaarneq tassaavoq asimi misissuinerit taakkununnga piffissamik sapinngisamik annerpaamik qularnaarinissaq.

0.2.3 Suliassaq

Suleqatigiissitat suliassaraat ...

1: ... piffissaliussap iluani, nunap immikkoortuata nalunaarutigineqartup iluani aamma aningaasartuutigineqartussatut immikkoortitat iluanni SMV sapinngisamik naammaginarnerpaaq suliarissallugu.

SMV suliarineqartoq suliassaqarfiup iluani nunat akornanni pitsaassutsikkut malittarisat attuumassuteqartut naapertussavai. Maannakkorpiaq suliassaqarfiup iluani inatsiseqanngimmat naatsorsuutigineqarpoq suleqatigiissitat minnerpaamik qallunaat suliassaqarfik pillugu inatsisaataat aallaavigissagaat ("Pilersaarutit programmillu pillugit avatangiisit nalilersornissaannut inatsit", tassunga ilaalluni "Pilersaarutit programmillu pillugit avatangiisit nalilersornissaannut ilitsersuut").

Immikkoortut aggornerini, assersuutigalugu amerikarmiut najoqqutassaataat naleqqunnerusutut nalilerneqartillugit, taakku aallaavigineqassapput. Tamanna ilaatigut tassaasinnaavoq peqqinnissamik suliassaqarfik.

SMV-mut ilaatillugu suleqatigiissitat misissueqqissaarnerit aningaasaqarnermut tunngasut saqqummiutissavaat, tassunga ilaallutik alumiiniumik aatsiteriviup piviusumik inissinneqarfigisinnaasai qanoq Nunamut tamarmiusumut pilersaarusiornermut aamma nunap immikkoortuini ineriartortitsinissamut iliussissanik piffinnut pineqartunut Kalaallit Nunaatalu sinneranut kinguneqartitsiumaarnersut pillugit misissueqqissaarnerit.

2: ... 2007-imi aamma 2008-mi VVM-imut piumasaqaatinik tamatigoortunik allattuissallutik kiisalu – sanatitsisoq suleqatigalugu – suliassaqaarfinni suleqatigiissitat asimi misissuinerit aallartissallugit pisariaqarsorisaanni VVM-imik misissuinerit aallartissassallugit nakkutigissallugillu maannamiit allaat. Suleqatigiissitat anguniakkatut pilersaarussiaq pingaarnerusoq eqqarsaatigalugu asimi VVM-inik misissuinerit aallartissinnaapput sanatitsisoq suli kinaassusersineqanngikkaluartoq. Asimi misissuinerit taakkununga aningaasartuutit pisariaqassappat siullermik suleqatigiissitanit akilerneqarsinnaapput, kisianni sanatitsisoq kinaassusersineqartorlu aningaasartuutit taakku sanatitsisumut akiligassanngortinneqassapput. Asimi VVM-inik misissuinerit piaartumik aallartinneqartussanut ilaapput:

- Tasersiap eqqaani kiisalu tatsit allat erngup nukinganik isumalluutaasut eqqaanni assaanikkut misissuinerit.
- Naasut uumasullu akornanni misissuinerit biologiimut tunngasut.
- Allatigut avatangiisit pillugit misissuinerit avatangiisinik silittumik paasinninneq toqqammaviglaugu.

Suleqatigiissitat peqataasut allat (Suleqatigiit aqutsisut, Greenland Development, firma(t) ingerlataqart-oq(ut) kiisalu allat) qanimut oqaloqatigisarnerisigut immikkut isumannaassavaat asimi ingerlanneqartut suleqatigiissitat aallarnersimasaat imaluunniit nalunngisaat, nunap immikkoortuini ingerlassanut allanut sapinngisaq tamaat naapertorlugu ataqatigiissaarneqassasut atorluaaneq pitsaanerpaaq angujumallugu ingerlasussanik piareersaanerup aqutsinerullu (logistik) tungaatigut, minnerunngitsumik helikopterimik assartuinerit, taannaannaanngitsorli.

Suleqatigiissitat sapinngisaq tamaviannguat GIS-imik aamma web-GIS-imik atuissapput ilaatigut DMN-ip ataani aallarnerneqarsimasoq Nuna-GIS projektimut ataqatigiissaarineq annertoq aqqutigalugu.

0.2.4 Kalaallit Nunaata Kitaata Qeqqata nunap assingatigut killilernerera

Nunap immikkoortua suleqatigiissitat suliaqarfigisassaat maani ataatsimut taaneqartassaaq “Kalaallit Nunaata Kitaata Qeqqa”, nunallu immikkoortua ima killilernerneqassaaq:

Kujammut Kangerluarsunnguaq killigalugu tassanngaanniillu Sermersuaq toraarlugu tikillugu Kangaasarsuullu Sermiata alanngua atuarlugu. Kangimut Sermersuup killinga atuarlugu, tassunga ilaallutik sermit. Avannamut Isortoq Avannarleq, taanna kangimut Sermersuarmut Isunnguata Sermianut malittaralugu.

Kimmuut sinerissap kitaatigut titarneq atuarlugu, sineriak sinerlugu qeqertat ilaatillugit.

Nunap immikkoortua taanna 40.000 km² missaarlugit annertussuseqarpoq.

Avannamulli kujammullu immikkoortoq pingaarneq avannamut Kangerlussuarmik kujammullu Nuup kangerluanik killeqartinneqarpoq.

Killeqarfiliusaaq pingaarneq Alcoap “A proposal ...” –mi (ullulerneqarsimasooq 11. april 2007) nalunaarsuusersugaa malippaa. Nunap immikkoortuata pingaarnerup killilernerneqarnera IMN-imik suleqatigiissitanit nalunaarsuusersugaaq malippaa.

0.2.5 Aaqqissuussineq

Suleqatigiissitat tassaapput suleqatigiit aaqqissuisut, suliat pillugit akisussaasut pingaarnerit arlaqartut kiisalu allat attaveqartut.

Suleqatigiinnut aaqqissuisunut ilaapput:

Suleqatigiissitat siulittaasuat Klaus Georg Hansen, DMN
Projektimi suleqataasooq Jakob Mathiassen, IP & projektip allattoqarfia
Projektimi suleqataasooq Christel Lund Jæger-Hansen, IP & projektip allattoqarfia

Suliat pillugit akisussaasut pingaarnerit kiisalu allat attaveqartut tassaapput:

Pinngortitaq pillugu:

Suliat pillugit akisussaasooq pingaarneq: Signe Gammeltoft, Pinngortitaq pillugu immikkoortorta, DMN

Avatangiisit pillugit:

Suliat pillugit akisussaasooq pingaarneq: Tina K. Petersen, Avatangiisit pillugit immikkoortorta, DMN

Kulturi pillugu:

Suliat pillugit akisussaasooq pingaarneq: Mikkel Myrup, NKA

Peqqinnisaq pillugu:

Suliat pillugit akisussaasoq pingaarneq: Ade Ojeniyi, SD

Nunap ilaani ineriartortitsinissaq pillugu:

Suliat pillugit akisussaasoq pingaarneq: Martin Bjærge Jensen, Nunamik atuinermik Pilersaaruserneq, DMN

Qaleriissaaraluni katersuinikkut misissuineq pillugu:

Suliat pillugit akisussaasoq pingaarneq: Klaus Georg Hansen, Nunamik atuinermik Pilersaaruserneq, DMN

Peqataasoq:

Miki Lynge, GD – suleqatigiissitat ataatsimoorlutik ataatsimiittarneri peqataaffiginerusarpai.

Suleqatigiit aqqissuisut pisariaqartitsineq naapertorlugu inunnik suliat pillugit akisussaasunik pingaarnernik sulii allanik toqqaasinnaapput.

Suleqatigiissitat aqutsisut suleqatigiit aqqissuisut katitigaanerannik allanngortitsisinnaapput.

Suleqatigiissitat suliat pillugit siunnersorneqarneq aamma suliat pillugit siunnersortit annertuumik atussagaat naatsorsuutigineqarpoq (assersuutigalugit Qallunaat Nunaanni Avatangiisinik Misissuisarfik – Danmarks Miljøundersøgelser, Inuiaqatigiit ineriartornerannut Pilersaarusernerannullu Instituttu – Institut for Samfundsudvikling og Planlægning allallu).

0.2.6 Suleriaasissaq

Suleqatigiissitat namminneq attaveqatigiittarnermut, ataatsimiittarnernut, imaqarniliaasinnaasunut il.il. tunngavissat aalajangersassavaat. Soorunami Suleqatigiit aqutsisut (den administrative styregruppe (AKG)) toqqammavigeqqusaasa iluanni. Suleqatigiissitat siulittaasoq aqqutigalugu suleqatigiinnut aqutsisunut (AKG-mut) pisortaq Peter Hansenimut nalunaartarput. Suleqatigiissitat siulittaasuata paasisutissat attuumassuteqartut tamarmik suleqatigiinnut aqutsisunut (AKG-mut) ingerlateqqinneqartarnisaat akisussaaffigaa.

0.3 Pilersaarusernermut atatillugu avatangiisit nalilersorneranni anguniagassatut pilersaarut

Pilersaarusernermut atatillugu avatangiisit nalilersornerisa (SMV) suliarinissaannut anguniagassatut pilersaarut maani pingaarnersiorlugu eqqartorneqartoq tassaavoq anguniagassatut pilersaarut maanna atuuttoq.

Suleriaaseq manna tikillugu assut eqiingasimavoq anguniagassatut pilersaarut allannguuteqarsinnaasarluni siunissamilu taamaaginnassalluni.

April 2007-imi pilersaarusionermut atatillugu avatangiisit nalilersornerannik suliaqartussat suleqatigiissitat pilersinneqareermata SMV qanoq ilusilerneqassanersoq suliaralugu aallartinneqarpoq. Naggataagut suliaq sammisanut arfinilinnut immikkoortiterneqarpoq, tamarmik sammisamut tassunga akisussaasulerlugit. Sammisat tamarmik SMV-mik nalunaarusiamut kapitalimik suliaqarfiusussaallutik.

Upernaamiit oktoberimut kapitalit assigiinngitsut taakku suliaqarfigineqarput akisussaasunullu nalunaarusiat tunuliaqutaasut arlaqartut suliarineqarlutik. Oktober 2007-imi kapitalit siullermeerlutik ataatsimut katersorneqarput namminersornerusullu pisorta qarfiinut ataqatigiit akornanni tusarniagassatut nassiunneqarlutik. Novemberimi allatat katersorneqarput nutserneqarlutillu, decemberimilu aamma 2008-mi januarip qiteqqunnerata tungaanut kikkut tamarmik tusarniaaffiginissaannut piareersarneqarlutik.

Tassalu SMV-mik nalunaarusiaq maanna takkussimasoq kisianni tassaangilaq SMV-mik nalunaarusiaq inaarutaasoq. SMV-mik nalunaarusiaq manna, ajornannginaarumallugu "SMV 2007 nalunaarusiaq"-mik taaneqartoq, kikkunntut tamanut tusarniaaassutigineqassaaq 10. december 2007-imiit ulloq 15. januar 2008 ilanngullugu. Tamatuma kingorna oqaaseqaatit tiguneqartut tunngavigalugit SMV-mik nalunaarusiaq nutaaq suliarineqassaaq, taannalu "SMV 2008 nalunaarusiaq"-mik taaneqassaaq. "SMV 2008 nalunaarusiaq" 2008-mi upernaakkut alumiiniumik aatsiteriviup sumut inissinneqarnissaa pillugu politikikkut nalilersuinernut ilannguttussaassaaq. SMV 2008 nalunaarusiami suli misissueqqinnissanut innersuussutaasut 2008-mi misissuinernut ingerlanneqartussanut tunngaviussapput. Misissuinerit taakku tunngavigalugit 2009-mi upernaakkut SMV 2008 nalunaarusiamut tapiliussassaaq suliarineqassaaq. Tapiliussassaaq taanna taaneqassaaq "SMV 2009 nalunaarusiaq" politikikkullu isumaliutiginninnernut inaarutaasunut ilanngutissallutik 2009-p naanissaata tungaanut, taamanikkornissaanut politikikkut inaarutaasumik aalajangiiffiqineqassammat alumiiniumik suliffissuarmik projekteqarneq naammassineqassanersoq.

0.4 SMV-mik nalunaarusiap sannaa siunertaalu

Sammisat arfinillit tassaapput – oqaatigineqareernertuut – uku: Pinngortitaq, avatangiisit, peqqinnissaaq, kultuuri, nunap immikkoortuani ineriartortitsineq aamma qaleriissaaraluni katersuinikkut misissuineq. Tassa SMV-mik

nalunaarusiaq kapitalinik arfinilinnik taakkorpiaat qulequtaralugit imaqarpoq. Taakkua saniatigut kapitali aallaqqaasiutaasoq manna suliarineqarsimavoq, taassumalu ilaatigut imarivai SMV pillugu aamma SMV-mik suliaqarnerup suleriaatsimut nassuiaat tamatigoortoq, ilaatigullu imaralugu kapitalit arfiniliusut tamarmik immikkut pillugit eqikkagannguaq.

Taamaalilluni kapitali aallaqqaasiutaasoq saqqummiussatut millisitatut oqaatigineqarsinnaavoq, SMV-mik nalunaarusiap tamarmiusup kapitalii arfiniliusut annertungaatsiartut pillugit. Siunertaasimavoq kapitalit tamarmik immikkoortut pingaarnert pingasut imarissagai: Immikkoortup siulliup suliaqarfigineqartup iluani maannakkorpiaq ilisimaneqartut tamaasa misissorpai. Immikkoortut aappaat ullumikkut ilisimasatsinnut assersuuteqartussaalluni. Immikkoortut pingajuat sapinngisaq naapertorlugu suliaqarfiup pineqartup iluani ilisimasavut qanoq pitsanngorsarsinnaanerlugit innersuussuteqassaaq. Tigussaasumik, misissuinerit aalajangersimasut 2008-p ingerlanerani naammassineqartussatut innersuussutigineqarsimasinnaapput.

Atuarnerani takuneqarsinnaajumaarpoq kapitalimiit kapitalimut sannaq aamma misissueqqissaarnerup takkuia assigeeqqissaartanngitsut. SMV-mik suleqatigiissitat kikkunnut tamanut tusarniaatitsinissap tungaanut piffissaq piffissaliussaata pissutigalugu kapitalit assigiinngitsut akornanni assigiissarinerunissap qularnaarnissaa angummaffigineqarsinnaasimanngilaq. Tamanna ilaatigoortumik aaqqinniarneqassaaq SMV 2008 nalunaarusiap 28. januar 2008-mi tunniutivinnissaata tungaanut.

SMV-mik nalunaarusiap suliassarinnigilaa alumiiniumik aatsiteriviup sumut inissittariaqarneranut innersuussuteqassalluni. Kisiannili SMV-mik nalunaarusiap ilisimasat pigineqartut tunngavigalugit inissiiffigineqarsinnaasut assigiinngitsut kommunenit siunnersuutigineqarsimasut pitsaaqutaat ajoqutaallu nalunaarniartussaavai. Taakkua saniatigut SMV-mik nalunaarusiap misissuinerit sorliit 2008-mi iluaqutaasumik ingerlanneqarsinnaanersut innersuussutigissavai. Tassaasariaqarput misissuinerit politikernut aalajangernissamut tunngavimmik ataatsimoortumik pitsaanerusumillu tunniussisinnaasut.

0.5 Ataqtigiit akornanni pisortaqarfinni tusarniaaneq

Oktoberimi ataqtigiit akornanni tusarniaanermi oqaaseqaatit pingaarutillit arlallit tusarniaanermut akissuteqarnikkut tunniunneqarput. Oqaaseqaatit taakkua SMV-mik nalunaarusiap anguniagassatut pilersaarutaata piffissaasuasitsinera peqqutigalugu tamakkerlugit allatamut matumunnga tulluarsarlugit ilanngunneqarsimanngillat. Oqaaseqaatit SMV 2008

nalunaarusiap naammassineqarnissaata tungaanut naleqqussorisakkut tulluarsarlugit ilanngunneqartarumaarput.

Naatsuaranngorlugu uani oqaaseqaatit ilaat tunniunneqarsimasut allatamulli tulluarsarlugit sulii ilanngunneqarsimanngitsut nalunaarneqalaassapput:

- CO₂ pillugu aporfiit sukumiinerusumik nassuiarneqartariaqarput.
- Akerleriissutaaratarsinnaasut illua'tungaagut atortussiassanik soqutigisallit illua'tungaagullu kabelit aqquaat aamma suliaqarfiit imermit nukissiorfinnut atasut allat akornanni nassuiarneqartariaqarput.
- SMV-p aamma VVM-ip assigiinngissutaat erseqqissartariaqarpoq.
- Nunamut tamarmut sunniutaasussat pillugit eqqarsaatiginninnerit itisiliisut ilannguttariaqarput.

0.6 Oqaaseqaatinik nassiussineq

Kikkunut tamanut tusarniaanerp matumap siunertaa tassaavoq soqutiginnittut kikkut tamarmik oqaaseqaatinik qanoq ikkaluartunilluunniit najoqqutanut maanna takkussimasunut saqqummiussisinnaatitaassammata. Oqaaseqaatit kalaallisut, qallunaatut tuluttulluunniit nalunaarutigineqarsinnaapput.

Oqaaseqaatit 15. januar 2008-p tungaanut tiguneqartut suliap ingerlateqqinneranut ilanngunneqassapput.

Oqaaseqaatit ima nassiunneqarsinnaapput:

Emailikkut:

SMV-mik suleqatigiissitat siulittaasuannut Klaus Georg Hansenimut uunga KGHa@gh.gl.

Allakkat:

SMV-mik tusarniaanermut

Avatangiisinut Pinngortitamullu Pisortaqaarfik

Box 1614

3900 Nuuk

2008-mi januarip aallartinnerani innuttaasunik ataatsimiisitsinernut nammineq aggernikkut.

1.0 Pinngortitaq – kapitel 1-ip eqikkarnera

1.1 Aallaqqaasiut

Kapitali manna killiffimmik nalunaarusiamik allaqqitassiaagallartumik DMU-p aamma GN-ip maanna suliarisaannik tunngaveqarpoq. Killiffimmik nalunaarusiaq pilersaarutit malillugit april 2008-mi naammassineqassaaq. Tamanna pissutigalugu DMU/GN-imit killiffimmik nalunaarusiaq inaarutaasoq allaqqitassiaagallartumit kapitalip matuma tunngavigisaanit allannguuteqarsinnaanera sillimaffigineqassaaq.

DMU/GN-imit killiffimmik nalunaarusiap anguniagai pingaarnertit tassaapput nunap ilaani SMV-p sammisaata iluaniittumi pinngortitap pissusaanik aamma pinngortitap pisuussutaanik atuisarneq pillugu ilisimasat piusut katersorlugillu nalilersorniarlugit. Timmissanilli misissuinerit marluk (toornaviarsuit aamma nerlerit) 2007-ip aasaanerani nalunaarusiap suliarineqarneranut atatillugu ingerlanneqarsimapput.

Killiffimmik nalunaarusiap SMV-imik misissuiffigineqartup nunap ilaata naasoqarnera uumasooqarneralu nassuiarppaa kiisalu pinngortitap pisuussutaanik atuneq piniarneq, aalisarneq takornariaqarnerlu aqqutigalugit. Nalunaarusiami aallaavigineqartut tassaapput:

- Artit piniarnermut aalisarnermullu pingaaruteqartut
- Artit nungoratarsinnaasut
- Artit nunanit tamalaanit pingaartinneqartut/alaatsinaanneqartut

Nunap assingi siaruarfinnik/pisuussutinik atuinernik pingaarnernik takutitsisut suliarineqarsimapput. Malugineqassaaq kisitsisit tunngavigineqartut piffissakkut siammarsimangaatsiartarmata, taamaattumillu nunaminertat ilai allat pingaaruteqassallutik paarlattuanilluunniit nunaminertat ilai siornatigut pingaaruteqarsimasut maanna taamaakkunnaartut.

Artit ataasiakkaat pillugit artip Kalaallit Nunaanni taamaattoqarfeqarneranut SMV-mik misissuiffigineqartup qanoq pingaaruteqartiginera nalilersorneqarsimavoq, kiisalu aamma artip misissuinermit sunnerneqaratarsinnaanera. Tamatuma saniatigut sutigut ilisimasat amigaatigineqarnersut kiisalu misissuinerit amerlanerusut ingerlanneqartariaqarnersut uparuartorneqarput.

Arterpaaluit sukumiinerusumik nassuiarneqanngillat. Ilaatigut tassaapput arterpaaluit nunap ilaani tassani nalinginnaasumik takussaasut, soorlu ass.

terianniaq ukalerlu, amerlassutsimikkut misissuinermit sunnerneqarnissaat ilimanangitsutut isumaqarfigineqarluni. Taamaattorli nalunarpoq piffinni aalajangersimasuni artinik naasunik uumasunilluulnniit ilisimaneqanngitsunik peqarnersoq sunnertinneqarsinnaasunik. Tamanna sukumiinerusumik misissorneqartariaqarpoq.

DMU-p GN-illu killiffimmik nalunaarusiaat saqqummerpat pissarsiarineqarsinnaassaaq.

1.2 Periaaseq

Artit ataasiakkaat tamarmik kapitalimi matumani pineqartut pillugit pissutsit assigiinngitsut taakkartorneqarlutillu nalilersorneqarput. Nalilersuinerit taakku matrixinut marlunnut eqikkarneqarput. Ataaseq aallaqqaataaniit suliarinerani sunniutaasunut ataaserlu ingerlanneqarnerani sunniutaasunut.

Artit ataasiakkaat pillugit pissutsit uku suliarineqarput:

- Nalunaarsukkat pitsaassusiat
- Sunniut, sunniutit qanoq ittorpiaat naleqqussorineqarpat
- Sunniummot peqqutaasoq (soorlu aatsiterivimmik erngulluunniit nukinganic pilersitsineq)
- Pingaassuseq, pingaassuseq tassaalluni sunniut pineqartoq artimut tunngatillugu
- Listemi aappaluttumi immikkoortoq
- Ajoqusiissutinik millisaaniarnerit
- Piffissaq akornusersuinaveersaarfissaq
- Misissuinerit sulii allat

1.3 Inerniliineq

Aatsiteriviup inissinneqarnera kommunini tamani annertuumik sunniisussaavoq. Taamaattorli sunniutit amerlanersaat millisarneqarsinnaapput ajoqusiissutinik millisaaniarnikkut. Millisaaniarnerilli ilai sioqutsisumik misissueqqaarfiusariaqarput, taamaappoq ingammik piffinni aalajangersimasuni piffinni aalajangersimasuni suliaqarnaveersaarfiussani, soorlu tuttu piaqqiorfiini aamma kalaallit nerlerata isasarfiini. Misissuinerit innersuussutaasut aammalumi ajoqusiissutinik millisaaniarnerit matriximi nalunaarneqarsimapput ilanngussaq 1 aamma 2-mi. Immikkoortumi tullermi kommunit pingasut tamarmik ataasiakkaarlugit pissutsit aatsiteriviup inissinneqarnissaanut tunngatillugu pinngortitap tungaaniit isigalugusooq immikkoortut pingaaruteqarnerpaasussatut nalilerneqartut erseqqissarneqassapput. Pissutsit taakku matriximi qasertunngorlugit erseqqissarneqarsimapput.

Sisimiut

Kalaallit nerlerat aamma Canadap nerlera, Kalaallit Nunaata kitaa kalaallit nerlerata piaqqiorfituaraa, taamaammallu Kalaallit Nunaat arti taanna pillugu immikkorluinnaq akisussaaffeqarpoq. Kangerlussuup avanna kalaallit nerleranut Candallu nerleranut ataatsimut oqaatigalugu pingaarpoq. Taamaattumik nunap immikkoortuata tamatumap artinut taakkununnga marlunnut immikkut pingaaruteqassusia iluaqutigineqassusialu nalunaarsorneqartariaqarpoq, uninngaartarfinni isasarfinnilu piffissani tulluurtuni suliaqarneq pinaveersaaqqullugu.

Tuttu, Itillerup Sisimiullu akornat tuttunut pingaaruteqarpoq. Nunap immikkoortua tamanna aqqusaarlugu Sisimiunut kabelit aqquataannik pilersuineq piffiup tamatumap nunallu timaata akornanni ingerlaartarnerit sunnersinnaavaa. Piffimmi aqquserniortoqarpat tamanna aamma annerusumik akornusersuinerimik piniarnerullu annertusineranik kinguneqassaaq, piffimmut pitsaanagerusumik pisinnaanerup kingunerisaanik.

Naasut qaqutigoortut, Akullerup qinnguatiqut kabelit aqquataannik pilersitsineq, tassani Sisimiuniit Tasersiamut (7e) kabelit aqquataat naasut artit arlaqartut naasarfiit aqqusaartussaagamigit, SMV-millu misissuiffiusoq Kalaallit Nunaanni artit taakku peqarfiunerannut pingaartuummat, mumisinnegarsinnaangitsumik aseruinerimik nassataqarsinnaavoq. Tamannali ajornanaarpallaarnagu qaangerneqarsinnaavoq piffimmi naasut qaqutigoortut nalunaarsornerisigut, taakku avaaqqullugit kabelit aqquataat inissinneqarsinnaaniassamat.

Maniitsoq

Appa aamma taateraag, Sineriak sinerlugu kabelit aqquataat inissinneqartillugit appat taateraallu piaqqiorfiit saneqquttussaavaat, taakkulu tamarmik Kalaallit Nunaanni kinguariartortuullutik. Ingammik kabelit aqquataasa pilersinneqarneranni piaqqiorfiit akornusersorneqarnissaat aarleqqutigineqarsinnaavoq. Taamaattumik piaqqiorfiit eqqaanni akornusersuinerit, soorlu helikopterinik timminerit umiarsuillu angallannerat, piaqqiorfiup nalaani pinaveersaartariaqarpoq.

Nuuk

Tuttu, Akia kiisalu Nuup kangerluata avannaani Narsarsuaq tassaapput tuttoqarfiit pingaarnersat. Nuup tungaanut kabelit aqquataannik pilersitsineq neriniartarfiit pingaartut taakkua sunnertussaavai isorartussuseq tamakkingajallugu. Taassuma saniatigut Akiani aatsiterivimmik pilersitsineq illoqarfimmut qanikannertussaavoq tamannalu akornusersuinerunermik

nassataqassaaq aatsiterivimmut tunngassuteqartunik suliaqarnerit kingunerisaannik kiisalu aamma piffimmi asimiinnerulernerup kingunerisaannik piniariarnerulernermik.

Ukiup ingerlanerani kalaallit tuttuusa ingerlaarfiviit atuarterneraat ilisimasaqarfigineqanngilaq. Aatsiterivik Nuup Sisimiulluunniit eqqaani inissineqassappat tamanna sukumiinerusumik misissortariaqarpoq. Taassuma saniatigut tuttu qanoq qisuariarnerat pillugu, soorlu nunap immikkoortuatigoortunut kabelit aqquataannut, misissuinerit ataqtigiissillugit aqqissuussat aamma toqqaannartut amigaatigineqarput. Tuttoqarfiit pingaarnersat aqcutigalugit kabelit aqquataannik pilersuisoqassappat misissuinerit taamaattut ingerlanneqartariaqarput. Ingerlaarfiit sunnerneqarnerat millisarneqarsinnaavoq aqcutit nerukitsut assernaveersaarnersigut suliallu piffissanut tuttukinnerpaaffiusunut inissinnerisigut.

1.4 Misissuinerit suli allat

Artit suliarineqartut ilaasa nalunaarsuutaat tunngavigineqartut annikimmata DMU/ GN misissuinerit suli allanut suliarineqartariaqartunut siunnersuuteqarsimavoq. Misissuinerit ilai ataatsimut isigalugit nunap immikkoortuinut tamanut projektimit sunnerneqartussanut atorput. Kisianni misissuinerit innersuussutigineqartut ataasiakkaat taamaallaat aqqissuussaarnersit ilaannik pilersitsinermi naleqqutissapput. Taakku **tabel 5**-imi taaneqarput.

Tabel 5 Misissuinissanut suli allanut siunnersuutit, suut sanaartorneqassanersut apeqqutaatillugu, ABC tassaapput aatsiteriviup inissinneqarfigisinnaasai, T tassaallutik kabelit aqquataat, 7e1, 7e3, 7e4, 7d aamma 6g erngup nukinganik aallerfiusinnaasut takuuk **figur 1**

		Sisimiut			Maniitsoq				Nuuk				Imermit nukissiorfik				
		A	B	T	A	B	C	T	A	B	C	T	7e 1 og 7e 4	7e 3	7 d	6 g	T
Naasut	Naasoqassutsit qajannartut/ qaqutigootut/ pingaaruteqartut nalunaarsorlugit	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Naasut	Naasunik qaqutigootunik peqarnera misissorlugu	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Tuttu	Tuttoqassutsit misissoqqissaarlugit	x	x	x				x	x	x	x		x	x	x	x	x
Tuttu	Piaqqisarfiit nalunaarsorlugit								x	x	x				x	x	x
Tuttu	Tuttut ingerlaarfiit atuartarneraat misissorlugu	x	x	x					x	x	x				x	x	x
Tuttu	Tuttut kabelit aqquataannut qisuariartarnerat misissorlugu														x	x	x
Qasigiaq	Qassimasarfiit misissorlugit												x	x			
Timmissat	Immani tarajuunngitsuni timmiaqassuseq misissorlugu												x	x	x	x	
Nerlerit*	Upernaakkut uninngaartarfiit nalunaarsorlugit	x	x	x							x		x	x	x	x	x
Nerlerit *	Isasarfiit nalunaarsorlugit	x	x	x					x	x	x		x	x	x	x	x
Eqaluk	Eqaloqassuseq															x	x
Eqaluk	Eqaloqassutsip pingaaruteqarnera												x	x	x	x	

* Kalaallit nerlerat aamma Canadap nerlera

2.0 Avatangiisit – kapitel 2-p eqikkarnera

2.1 Aallaqqaasiut

Pilersaarusernermut atatillugu Avatangiisit Nalilersorneranni avatangiisit pillugit kapitalimi avatangiisini sammisat qitiusut 7 allaaserineqarput: Imermi avatangiisit, erngit isumalluutit, eqqakkat, imeq errortuutikoq, silaannarmut aniatitat, pisorpalluk aamma pujoralak.

Aluminiumik projekteqarnerup kingunerisaanik avatangiisinut sunniutit arlaqartut aallaavimmikkut assigiittussaapput, aatsiterivik sumulluunniit inissikkaluaraanni. Avatangiisini sammisat 7-usut akornanni arlaqartut tunngavigalugit piffimmik ataatsimik allamut salliutillugu tikkuaanissaq imaaliannaq pisinnaangilaq, kisianni uumasornermut naasoqarnermullu, eqqissisimatitaanernut nunalluunniit immikkoortuani kulturikkut oqalouuttuarisaanermi eriagisassanut ataatsimoortikkaanni misissornerat nunap immikkoortui assigiinngisitaartunik kingunissaqartitsisut nassaarinissaannut iluaqutaasinnaavoq.

Najoqqutat atorneqarsinnaasut misissorneranni avatangiisitigut sunniutit toqqaannartut projektip naammassineqanginnissaanut tikkuussisut nassaarineqarsimangillat. Kisianni aluminiumik aatsiterivimmik pilersitsinerup kingunerisassaasa ilaat tassaavoq Kalaallit Nunaata CO₂ –mik aniatitsinera 75 %-mik annertuseriassamat. CO₂-mik aniatitsineq taama annertutigisoq nunat tamalaat akornanni pisussaaffinnut atuuttunut aamma Danmark peqatigalugu isumaqatigiissutaasimasunut akerliuvoq, aningaasatigullu kingunerisinnaasai sulii nalorninarlutik.

Nalunaajaatip matumap siunnertaa alla tassaavoq sammisanik maannakkorpiaq naammaginatsumik nassuiarneqarsimangitsunik qulaajaanissaq.

Ingerlariaqqinnermi kikkut nalunaarsuutit amigaatigineqartut pissarsiarinissaannut suliarinissai aningaasalersornissaallu akisussaasuussanersut Alcoap aamma Namminersornerullutik Oqartussat suleqatigiinnerisigut aalajangerneqassaaq.

Avatangiisit piusut sanaartugassat siunissami sunniutissaannut pingaaruteqarluarsinnaapput. Taamaattumik siunertaq pingaartoq aamma tassaasimavoq aatsiteriviup, talittarfiit aqquernillu, imermit nukissiorfiit il.il. pilersinnerat avatangiisinut qanoq sunniuteqassanersoq takussutissarsissallugu sumut inissinneqarnissaa aalajangerneqartinnagu tunngavissiusallugit.

Projektip avatangiisitigut kingunerisassai arlaqartut millisinneqarsinnaapput igitat isumannaatsumik peerneqarnissaannut piumasaqaateqarnikkut, erngup

errortuutikup kuutsinneranut silaannarmullu aniartitanut naliliussanik qaangeqqusaanngitsunik piumasaqarnikkut kiisalu aamma uumasut inuillu pitsaanerpaamik illersorneqarnissaannut sanaartornerup, pilersitsinerup ingerlatsinerullu nalaanni suliniuteqartoqassasoq. Piumasaqaatit tamakku suliaqarnerit immikkoortui ataasiakkaat avatangiisitigut akuersissutaanni piumasarineqassapput, pisarnej atuuttoq, misilittakkat aamma Kalaallit Nunaanni, Islandimi, Norgemi, Canadami aammalu EU-mi projektinut assigusunut piumasaqaatit tunngavigalugit kiisalu aamma sanatitsisut VVM pillugu nalunaajaammi saqqummiukkumaagaat tunngavigalugit.

Avatangiisini sammisat 7 allaaserineranni sanaartornerup pilersitsinerullu nalaanni projektip kingunerisaanik avatangiisitigut sunniutaasussat assigiinngitsut biologiskiusumik aamma peqqinnissakkut sunniutit taamaallaat killeqartumik nalilersoneqarlutillu allaaserineqarput. Matuma ataani avatangiisini sammisat 7 inernilernerat naatsumik eqikkarneqarsimavoq, tassunga ilaallutik kingunerisassai pingaarpaat, qanoq sivilutigisumik atassasut, ajoqusiissutinik millisaaniarnerit aammalu misissueqqinnissanut siunnersuutit.

2.2 Imermi avatangiisit

Isumaliutiginneqqaarnerit ersersippaat nunami imaanilu imermi avatangiisit sanaartukkat assigiinngitsut pilersinneranni ingerlanneqarnerannilu sunnerneqarumaartut.

Ingammik maluginiassallugu pingaarpoq imermik nukissiorfiit pilersinneranni kangerluit qinnguusa tungaanni sunniutinik malittaasunik nassataqassammata, erngup kemiia aamma atortut atorunnaarsitat imarisaat allanngussammata. Taakkua saniatigut ilimagisariaqassaaq kuuit akuisa sannaat allannguuteqassasut, erngup ingerlaarnerata allanngornerata kingunerisaanik, tassuunalu kinnerit pissusaat allannguuteqassalluni.

Maannakkut siusissukkat innersuussutigineqariissaaq pinngortitap nammineq pisarneranut naapertuuttumik umiarsualivinnik atortuinillu, erngup errortuutikup kuuffiinik pilersitsinerit immikkut naleqqussarlugit pilersaarusiortoqassasoq, tassa soorlu maskiinarsuarnik oqimaatsunik immap naqqanut annertuumik allanngortitsisinnaasunik atuisoqassanngitsoq. Piffissami matumani avatangiisinut eqqortumik pilersaarusiulereernikkut avatangiisitigut sunniutaajumaartussat millisarneqarsinnaapput.

Tamatuma kingunerisaanik innersuussutigineqarpoq sanaartugassat piffinnut ataasiakkaanut immikkut naleqqussarneqassasut, VVM-imillu suleriaaseqarnermut atatillugu qanoq ileriarsinnaanerit suliarineqassasut, piffinni ataasiakkaani avatangiisitigut pinngortitamullu sunniutinik sukumeeqqinnaamik allaaserinnittunik.

2.3 Erngit isumalluutit

Imeq imigassaq nunap immikkoortuini amerlasuuni illoqarfiit amerlanerit qeqertani qeqertaasaniluunniit sineriammut qanittumiinnerat pissutigalugu isumalluutaavoq killeqartoq. Taamaakkaluaq projektip piviusunngortinnissaanut imeq tassaavoq pissuseq pingaartoq. Projektip pilersinnerata sunniutaa nunap immikkoortuanut aatsiteriviup pilersinneqarfissaanut pitsaanngissinnaavoq, imerlu isumalluutaasoq maanna atasoq annertuupilussuarmik ilanngarneqassaaq.

Imarmit taratsup piiarnissaa ajornanngilaq kisianni suleriaaseq taanna akisullunilu pisariuvoq, taakkulu projektip imminut akilersinnaassusia ajoqusissavaat. Tatsinit kuunnillu imermik tarajuunngitsumik pisariaqartitsinivik allannguujippoq angillunilu. Tamatumunnga ikiuutissatuaq pilersinneqarsinnaasoq tassaavoq tatsit ungasinnerusumiittut isumalluutit ilanngutitissallugit. Sanaartornermut ingerlatsinermullu aningaasartuuterpassuarnik naleqartussaassapput, assersuutigalugu erngup aqquataannik qerinaveersaartitsinissamut.

VVM-imik misissuinerit atatillugu imermit isumalluutit sukumiinerusumik nalilersorneqassapput immikkut ajortiassuseq, pitsaassuseq kiisalu annertussusiat eqqarsaatigalugit. Misissuinerit taakku naammassineqareerpata imermik katersuinissamut akuersissutit, nunap ilaani asserneqartussat aamma imermik pilersuisussat akuerineqarnissaasa suliarineqarnissaat pisariaqartinneqassaaq, Avatangisit pillugit peqqussutip kapitalit arferngat malillugu.

2.4 Eqqakkat

Eqqakkat tungaatigut eqqakkat annertussusiat, qanoq katitigaanerit il.il. annerusumik ilisimasaqarfigissallugit pisariaqartinneqarpoq, kiisalu eqqakkat qanoq passunneqarniarnersut aamma paasisimasaqarfigissallugu. Ilisimasat tamakku pigineqalerpata tamanna avatangiisit tungaatigut qanoq kinguneqartitsiumaarnersoq qulaajassallugu pisariaqartinneqassaaq. Eqqakkat suussusii assigiinngitsut qanoq passuttariaqarnerat pillugu pilersaarutit peqqissaartut suliarineqartariaqarput sanaartornerup nalaanut, pilersitsinerup

nalaanut aammalu ingerlatsinerup nalaanut tunngatillugit. Pilersaarutinuttooq eqqakkat qanoq ittorpiaat, amerlassutsit aamma qanoq katitigaanerat piffissani ataasiakkaani ilimagineqarnersut ilaassapput. Kiisalu aamma piffissap pilersaarusiornera pisariaqartinneqarpoq, sumi, qaqugu suminngaanniillu eqqakkat suussusii ataasiakkaat, amerlassusii aamma qanoq katitersimanerat pillugu imalimmik ilimagisariaqarnersut. Takussutissaqalersillugu eqqakkanik passussinissamik aqqissuussa qaqugukkut piareersimassanersoq eqqakkat amerlassutsit suussutsillu assigiinngitsut passunnissaannut.

Suliaqarnerulernerup kingunerisaanik kommunit eqqakkanik passussinermik aqqissuussinerisa annertusineqarnissaat pisariaqartinneqassanganinneqarpoq. Taamaattumik pisariaqartitsineq tamanna peqqissaarnerusumik nalilersortariaqassaaq.

Ataatsimut isigalugu eqqakkat qanoq ittorpiaat, amerlassutsit aamma qanoq katitigaanerat qulaajassallugit pisariaqartinneqarpoq kiisalu eqqakkat suussusii aamma eqqakkat immikkoortortat qanoq passunniarneqarnersut. Taakkua saniatigut passusseriaatsit toqqarneqartut avatangiisinut qanoq kinguneqartitsiumaernerat nalilersussallugu pisariaqartinneqarpoq.

Maannakkorpioq suliaqarnerit ataasiakkaat eqqakkanik qanoq amerlatigisunik, qanoq katitigaasimasunik, qanoq annertutigisumik aammalu peerutsitsinissamut periaatsit suut toqqarneqassanersut il.il. ilisimasaqarfigineqanngippallaaqaat. Taamaattumik aamma piffik ataaseq allamut naleqqiullugu piukkunnarnerussanersoq oqaatigissallugu ajornarpoq.

Maanna najoqqutarineqartut tunngavigalugit eqqarneqartussat taama annertussusillit avatangiisitigut kinguneriumaagassat nalilersussallugit ajornarpoq

2.5 Imeq errortuutikoq

Projekti ingerlateqqinneqarsinnaassappat ingerlateqqinnerani aluminiumik aatsiterivimmiit imermik errortuutikumik kuutsitsineq pisortaninngaanniit annerpaamik aallunneqartariaqartoq qularutissaanngilaq, tamaanngaanniit nammagassat annerpaat pisussaammata.

Imermik errortuutikumik kuutsitsinermut tunngatillugu projektimik tamarmiusumik paasisaqarnerulernissaq ataatsimut isigalugu pisariaqartinneqarpoq, tassunga ilaallutik sanaartugassat tamarmik pineqartumut attuumassuteqartut sumut inissinneqarnissaat, kiisalu teknikkkut

qanoq naammassinissaat aamma teknologiit atorneqartussatut eqqarsaatigineqartut, imermik errortuutikumik kuutsitsinermut apeqqut projektimut unatut angissusilimmumut naleqqiullugu eqqorluartumik oqaatiginissinnaalissagaanni.

Assersuutigalugu aluminiumik aatsiterivimmiit imermik errortuutikumik kuutsitsineq sumulluunniit inissinneqaralarpat aniatinneqartoq assigiissaaq, kisianni imaassinnaavoq immap økologiivisa avatangiisaat ilai inuusutissanik atortussiassanillu avatangiisinut allanertaasunik pilersorneqarnermut allaninngarnit qajannarnerusut.

Taamaattumik erngup errortuutikumik kuuffiisa sukut inissinneqarnissaat aalajangiiffigineqalersinnagu tiguisussami misissueqqissaarneq peqqissaartoq ingerlanneqartariaqarpoq. Tamanna VVM-imik nalunaajaammumut aamma baselinemik misissuineranut atatillugu pisinnaavoq.

Taakkua saniatigut aluminiumik industriimi erngup errortuutikumik salinnissaanut teknikkim pillugit aqqissuussinissaaq taakkulu Kalaallit Nunaanni qanoq sunniuteqartiginissaat pisariaqartinneqartutut nalilerneqarpoq kiisalu industriini taamatut ittuni naliliussat qaangeqqusaanngitsut pillugit.

Kiisalu aamma piviusoq manna sianigineqassaaq, piffinni arlalinni suliaqartoqarnissaa pisussaammumut soorlu imermit nukissiorfiit saputillu sananeqarnerannumut atatillugu, sullulianut qillerinermi il.il. Piffiit taakku ilaannumut pissuserineqartoq tassaavoq immamumut kangerlummulluunniit imermik errortuutikumik kuutsitsinissaaq imaaliillaannaq periarfissaqanngimmat. Taamaattumik erngup errortuutikumik allatut ajornaatsumik avatangiisinullu isumannaatsumik passunneqarsinnaanissaa nassaarisallugu pisariaqassaaq.

2.6 Aatsiteriviup ingerlanerani silaannarmumut aniatitsinerit

Nalinginnaasumik ingerlanermi aatsiterivik avatangiisinumut ukiumumut nammatassiissutigisassai missiliorlugit ilimagineqartut tassaapput:

- 4600 tons SO₂ (svovldioxid)
- 110 tons fluorider
- 180 kg PAH't
- 90 tons sananeqaatit mikisut (10 µm-imit minnerusut)
- 450.000 tons CO₂
- 7,1 tons PFC-gas naligalugit 46.000 tons CO₂-mumut assigusut

Aammalu sananeqaatit silaannakkut ingerlanneqartut uku aniatinneqassapput, annertussusaat ilisimaneqarani: Nitrogenoxidit, kulmonoxid aamma cyanid annertussutsini suunngitsuni allaat toqunarsinnaasoq.

Putsup gassianik masattumik saliineq kiisalu anodit kulstofiusut ikuallassaammik annertuumik akullit atulersinnerisigut svovldioxidip ilarujussua imermik errortuutikumit aniatinneqassaaq taamaalilluni silaannarmut aniatitsinerit ukiumut ukununnga millisillugit (missaliornerit):

- 300 tons SO₂ (svovldioxid)
- 95 tons fluorider
- 160 kg PAH't
- 75 tons sananeqaatit mikisut (10 µm-imit minnerusut)
- CO₂ aamma PFC aniatitsinerit nikissanngillat

Qanoq annertutigissanersumik allanik avatangiisinut ajoqusiisinnaasunik aniatitsisoqarnissaa ilimagisariaqarpoq, soorlu saffiugassat oqimaatsut, arsen, vanadium allallu, kiisalu uumassuseqartunut atanerit avatangiisinut allanertaasut, tassunga ilaallutik chlorimik atanerit issittup uummavinnguini annertusiartortumik katersorsinnaasut. Najoqqutanili pigineqartuni aniatitsinerit taamaattut pillugit paasissutissanik soqanngilaq, taannalu pillugu misissoqqissaartariaqarpoq.

Paasissutissat pigineqartut tunngavigalugit fluoridimik aniatitsineq tassaasorineqarpoq silaannakkut mingutsitsinikkut avatangiisinut sunniuteqartuusoq pingaarnerpaaq. Tamanna annertussutsimik angikannersumik aamma uummavinnguutit fluoridimut attassisinnaassusiannut appasissumut ataatsimoortinnerisigut tunngavilersorneqarpoq.

Aamma ingerlatsinikkut ajutoornerit kingunerisaannik sananeqaatinik silaannarmut aniatitsinerit avatangiisit annertunerusumik sunnerneqarnerannut peqqutaasussaasoq pingaartoq ilimagineqarpoq.

Erseqqissarneqassaaq aniatitsinerit qulaani taaneqartut Islandimi taassumaap assinganik aatsiterivimmeersuummata, taamaattumillu Kalaallit Nunaanni aluminiumik aatsiterivissamut atuuttussatut paasineqartariaqanngimmata.

Aluminiumik aatsiteriviup avatangiisitigut akuerineqarnerani saliinissamut teknologii atorineqarsinnaasoq pitsaanerpaaq piumasarineqassaaq.

2.7 Pisorpaluk

Aatsiteriviup sapsuallu sanaartornerannut atatillugu piffinni avatangiisinut pisorpalutsitsisoqarallarsinnaavoq. Kabelit aqputaat, kallerup innerata sakkortussusiata allangortitsivii, umiarsualiviit tunisassiorfillu ataavartumik pisorpalutsitsinermik kinguneqarsinnaapput.

Pisorpaluk pissutsinut avatangiisinut sunniutaasunut tamarmiusunut ilaavoq piffinnullu tulluurtumik naliliineq immikkut ittoq ingerlanneqartariaqarpoq pisorpalutsitsissamaarnermut ilimagineqartumut piffiullu qajannassusianut missingersuullugu.

Suliffeqarfinit pisorpalutsitsinerit suliffeqarfiit avatangiisitigut akuersissutaasigut piumasaqaateqarnikkut aqunneqartarpoq, nalinginnaasumillu Miljøstyrelsemit naliliussat qaangeqqusaanngitsut missingersuutaasut aallaavigineqartarput.

2.8 Pujoralak

Sanaartortitsinermik aamma aatsiterivimmik imermillu nukissiorfinnik ingerlatsinermiit pujoralatsitsineq ilimagineqartoq pujoralannit nakkalasunit pisuussaaq, sananeqaatit mikisut naasunut torarnerisigut, ilaatigut aamma sananeqaatit aseqqorissuaqqat sulilu aseqqorinnerusut ingerlatit aniatitsinerannit umiarsuarnillu assigisaannillu pisut, kiisalu nioqqutissiorfusunit aniatitsinernit. Pujoralaat nakkalasut piffimmiinnaq atasussaassangatinneqarput sanaartornernut, aqqusinernut aamma sanaartornernut atugassanik sioqqanik ujaraaqqanillu pissarsiornerni atassuteqarnerussallutik. Tassunga atatillugu ajoqutaasinnaassusia piffiit ataasiakkaat qajannassusiannut naleqqiullugu, naasoqarneq uumasooqarnerlu eqqarsaatigalugit, nalilertariaqarpoq. Atortussat pujoralannartut toqqornerat soorlu cementi aamma aluminiumsoxid matoqqasuni pisarnissaa ilimagineqarpoq, containerini assigisaannilu, tamaanngaanniillu pujoralatsitsinissaq taamaallaat siilut ruujorilluunniit arlaatigut putusoornerinit pisussaangatinneqarpoq.

Tunisassiorfimmit sananeqaatinik aniatitsineq aniatitsineq pillugu immikkoortumi sammeneqassaaq.

Sananeqaatit aseqqorissuaqqat sulilu aseqqorinnerusut umiarsuarnit, timmisartunit aamma ingerlatit eqqarnerannit aniatitsineq peqqinnissamut ajoqutaavoq, kisiannili soorlu aqqusinermik nalinginnaasumik angallaffiusumit aniatinneqartunit minnerungaartussaana ilimagisariaqarpoq. Piffinnili ataasiakkaani sananeqaatinik aniatitsineq nammatassaaq nutaajussaaq nunammi immikkoortuini amerlanerni sionatigut suliaqartoqarsimangimmat.

3.0 Peqqinnissaq – kapitel 3-p eqikkarnera

3.1 Aallaqqaasiut

Peqqinnissaqarfimmit SMV-mut ilassut immikkoortunut pingasunut aggorniarnearpoq. Siullermik Kalaallit Nunaanni peqqinnissakkut pissutsit nalinginnaasut pillugit maannakkorpiaq ilisimasatta nassuiarneqarnerat, kiisalu sumiiffiit sukumiinerusumik sammineqartut – Nuuk, Maniitsoq aamma Sisimiut kommunii – pingaarnerutillugit, tassami kommunit taakku pingasut aluminiumimik aatsitsiviliorfissatut toqqarneqarsinnaasutut isigineqarmata. Paasissutissat ilaat piffissami 1993-imiit – 2007-mut katersorneqarsimasut atorneqarsinnaapput Kalaallit Nunaanni meeqqat aamma inuusuttut kiisalu inersimasut peqqissusiannut tunngasut pissarsiarineqarsinnaapput assersuutitut suut ilisimaneqartut taakkuninngaannit pissarsiarineqarsinnaanersut. Immikkut sammineqarput nappaatit atajuartut, tarnikkut peqqissuseq aammattaaq Kalaallit Nunaanni toqusoqakulaneq. Tamatumunngalu attuumatinneqarput misilittakkat tunngavigalugit ilisimasat pineqartumi amigaataasut Kalaallit Nunaanni peqqinnissamut tunngatillugu pissutsit qanoq inneranut tamakkiisumik ersersitsisinnaasut. Tamakku tulliattut pissutsit suut tamakkiisumik paasisimasariaqarigut immikkut eqqumaffiniarnissaat Aluminiumimik aatsitsiviliorfissamut tunngatillugu, immikkoortut pingajuanni sammineqassapput inassuteqaatit arlallit immikkoortuni siulliini pineqartut tunngavigalugit.

3.2 SIF

SIF-ip Kalaallit Nunaanni peqqissuseq pillugu nalilersueqqissaarnermut kisitsisitigut paasissutissat atorsinnaasai suunersut matumani misissorneqarput, tamatumuunakkullu erserpoq paasissutissat katersorneqarsimasut nunami inuttaasut akornanni assiinningsorpasuarneersuusut. Kisitsisinut paasissutisanut pigineqartunut ilaapput paasissutissat illoqarfinneersut aamma nunaqarfinneersut makkununnga tunngasut; naartusut, meeqqat inoorlaat, meeqqat 0-nit 12-inut ukiullit, meeqqat atuartut 15-iniit 17-inut ukiullit aammattaaq inersimasut 18-iniit sinnerlugillu ukiullit. Kisitsisitigut paasissutissat tamarmik makkuninnga imaqarput innuttaasut inuttut atugarisamikkut katiterneqarnerannut tunngaviusumik paasissutissat, peqqissusiat, inuuniarnerminni atugarisaat kiisalu inooriaasiat, taamaattumik periarfissaavoq nappaatit qanoq annertutigisumik siaruarsimanerat kiisalu aamma ataavartumik nappaateqalersinnaanermut nalorninartut. Tamakku saniatigut kisitsisitigut paasissutissat amerlanersaat aamma imaqarput paasissutissanik nakorsaminik misissorneqarnermik tunngaveqartunik, tamakkununnga ilaallutik aassiuinerit aamma inuit quiniq misissuinerit ingammik inersimasunut 18-inik sinnerlugillu

ukiullit eqqarsaatigalugit periarfissaalluni sukumiinerusunik paasissutissanik pissarsinissaq s. ass. ataavartumik nappaatinut anerkillionertut ittunik, uummatip taqarsuini nappaateqarnermut kiisalu sukkornermut tunngasunik aammattaaq mingutsitsinerit avatangiisinik mingutsitsisimanermeersunik.

Kisitsisitigut paasissutissani tamani ataatsimoorutaasoq tassaavoq paasissutissat misissuinermi katersorneqarsimasut amerlanertigut aamma paasissutissani allani katersorneqarsimmata, tassaallutik Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut tunngasut, Danmarkimi imaluunniit innuttaasut Inuit allat akornanni aamma katersorneqarsimasut taamaattumik sanilliussilluni misissuilluarnissat periarfissaallutik. Aammattaaq kisitsisitigut paasissutissat amerlanersaat periarfissiipput peqataasut malinnaatitamik misissuiffigineqarsinnaanerannik, tassa misissuiffigeqqinnerisigut imaluunniit paasissutissat toqusimasut sumik toqqussuteqarsimanerannik nalunaarsuiffik imaluunniit nuna tamakkerlugu nakorsiartartut nalunarsorneqarfiannut paasissutissat ataatsimoortillugit sanileriisinnerisigut. Kinngullermulli tunngatillugu apeqqutaavoq nuna tamakkerlugu nakorsiartartut nalunarsorneqarfiata atorneqarnissaanut akuersissummik peqarnissaq.

Ajoraluartumik kisitsisitigut paasissutissat Sisimiuni peqqissutsimut tunngasunik ersersitsisut amigaataapput, tassami taakku SIF-ip innuttaasunik misissuittsinerani 2005 – 2007-imut ilaanngimmata, tamakku pigineqartariaqarput aluminiumimik aatsiterivissamik sanaartorsinnaajunnaarpeq sioqqullugu. Aammattaaq pingaaruteqassaaq sanaartornerup aamma ingerlatsinerup kingunerisaanik peqqissutsimut tunngatillugu sunniuteqartoqarsimansoq malinnaaffigissallugu. Tamatumunnga tunngatillugu naleqqutissaaq ilisimariikkanik nunani allani pigineqartunik piniarnissaq, maani assingusumik aluminiumimik aatsiteriviliornissamik suliuneqarsimasunu. Soorlu assersuutigalugu Islandi aamma Norge ukiorpaalunni suliffissuarnik aluminiumimik aatsiterivinnik ingerlatsisunik peqarput.

3.3 Nutaanik ilisimasassarsiorneq – SIF

Innuttaasunik misissuinerne maannakkumut ingerlanneqartarsimasuni innuttaasut peqqissutsimikkut ineriartornerat 1990-ikkut aallartinneranniit takussutissaqartippaat, Innuttaasut peqqissuunissaannik suliniummumut tunngatillugu ingerlaavartumik 2009-miit 2012-imut pilersaarummi anguniagaq malinnaavigineqassaaq. Inassutigineqarpoq siunissami nakkutiginninnissamut pilersaarutaajunnartoq Aluminiumimik aatsiserivimmik kiisalu suliffissuaqarfinnillu allanik pilersitsiniarnermut atatillugu nalinginnaasumik

innuttaasunik peqqissutsimikkut qanoq inissisimaneranik nakkutiginnermut ataqatigiissaarneqassasoq. Taamaattumik siunisami innuttaasunik misissuineri aallavigineqartariaqarput ilanngussani inassutigineqartarsimasut paasissutissanik sunik katersuisarnissamut tunngatillugu aammattaaq peqqissutisimut tunngasut suut immikkut malinnaavigineqarniarnersut misissuinerisani pineqartuni.

Kalaallit Nunaanni Aluminiumimik aatsiserivimmik pilersitsisoqartinnagu ingerlatsisoqalertinnagulu naapertuuppoq peqqissutisimut pissutsit qanoq ittuunersut sukumiisumik ilisimassallugit, tamatumalu pisariaqartippaa paasissutissanik katersinissaq.

Innuttaasunik misissuineri Kalaallit Nunaat V-imi ilaatinneqarput Nuuk aamma Maniitsoq nunaqarfiit marluk ilanngullugit kisianni Sisimiut ilaanngillat. Taamaattumik Sisimiunut tunngatillugu nutaanik sanilliunneqarsinnaasunik peqqissutisimut tunngasunik peqartoqanngilaq, tamannalu iluatsisinerunngilaq Sisimiut kommuniat aluminiumimik aatsiterivissamik sanaartorfissatut toqqarneqassagaluarpat. Taamaalilluni peqqissuseq pillugu maannakkut kiliffiusunik peqartoqanngilaq aluminiumimik aatsiterivissamik sanaartorsinnaajunnarneq sioqqullugu, tamanna pingaaruteqarpoq nalilersorniassagaanni Sisiumiuni piffissap ingerlanerani peqqissutsip qanoq ineriartornissaa apeqqutaassamat. Taamaattumik pisariaqarluinnarpoq Sisimiut kommuniani innuttaasunik misissuinerimik ingerlatsinissaq Nuummi aamma Maniitsumi misissuineritut assingusumik. Misissuineri ilaatinneqartariaqarput inersimasut 350-500 illoqarfimmeersut aamma nunaqarfinneersut ilanngullugit piaartumillu tamanna ingerlattariaqarpoq. Sisimiut kommunianni innuttaasunik misissuinerisamat missingersuut, inuit 300-t Sisimiuneersut peqataatillugit kiisalu inuit 150 nunaqarfinneersut peqataatillugit, 1,8 million koruuninik naleqarpoq, **tak. ilanngussaq 2.**

3.4 CAM

Ataatsimut pilersaarut AMAP-imit (Arctic Monitoring and Assessment Programme) suliarineqarsimasoq, taanna tassaavoq nunat tamat akornanni nakkutiginnissamut pilersaarut issittumut tunngatinneqartoq, Nunatsinni Ilisimatuussutsikkut Misissuinerit pillugit Ataatsimiititaliarsuup pissuserissaarnissaq pillugu komité-anit akuerineqarsimasoq (KVUG), tunngavigalugu Centeret for Arktisk Miljømedicin Kalaallit Nunaanni innuttaasunik misissuinerinik tulleriaanik ingerlatsisimavoq pingaarnertut makku siunertaralugit:

1. Avatangiisimik mingutsitsisut arrortikkuminaatsut (POP-erit) aammut akuliussimanerisa qaffasissusianik misissuineq
2. Aatsitassat oqimaatsut qanoq annertutigisumik aammut akuliussimanerinek misissuineq
3. Akuliussimasut nassaarineqarsimasut qaffasissuisiisa Kalaallit Nunaanni innuttaasut immikkuutitaarnerat tunngavigalugit nalilersussallugit
4. Peqqissutsimut sunniutaajunnarsimasutut uuttorneqarsinnaasut uuttorlugit nalilersorlugillu

Misissugassat ataatsimoornerusut kiisalu innuttaasut amerlassusiat eqqarsaatigalugit amerlassutsimikkut nallersuunneqarsinnaanissaat pitsaanerusoq anguniarlugu ukiuni kingullerni qulingiluani Kalaallit Nunaanni aaqqissuulluakkamik kiisalu inunnik nalaatsortumik toqqartuineq tunngavigalugu angutit aamma arnat meeqqiorsinnaasut misissuinissamut toqqarneqarsimapput. Taakkunani misissorneqarput inuit aavani aamma inuit aavani aalersuutissat toqqortami akuliussimasut aatsitassat oqimaatsut, tamakkununga ilaallutik

Cd (Cadmium), Hg (Kviksølv), Pb (Bly), Cu (Kobber) aamma Zn (Zink) aammattaaq Se (Selen). Tamakku saniatigut misissoqqissaarneqarput PCB-it (Poly-Chlorerede-Bifenyl) assigiinngitsut 14-it, akuutissat uloriarnartut assigiinngitsut – Aldrin, Chlordan, Dieldrin, DDT, Endrin, Heptachlor, Hexachlorbenzen, Mirex aamma Toxaphen. Tamatuma kingorna misissuinerit annertusineqarput ilanngunneqarlutillu aammiittut orsuusat, tamakkununga ilaapput orsup akuata syrep katiternera, triglycerider aamma cholesterol – tassaasut HDL-cholesterol kiisalu LDL-cholesterol, tamakku immikkut nerisarnermut tunngatillugu ilisarnaatitut aamma peqqissutsimut ilisarnaatitut atorineqarsinnaapput. Peqataasut aavat assigiinngitsunik akoqarneranik misissueqqissaarnermut ilutigitillugu aamma ingerlanneqarpoq apeqqutinik akisassanik misissuineq tassani apeqqutini paasiniarneqartut tassaapput ineriartornerit, inuit angissusiannut tunngasut aamma inooriaatsimi atugassarititaasut tamatumunnga ilanngullugit pujortartarneq, imigassaq aamma nerisaqarneq. Paasissutissat pujortartarnermut tunngasut uppernarsiniarlugit misiliut tiguneqarpoq Cotinin, cigeritsit akuannik nikotinimik ersersitsisartoq. Tamakku saniatigut amma misissorneqartut tassaapput akuutissat arrortinneqarsinnaanngitsut kiisalu nerisaasartut katersorneqarsimasut inuussutissanik akoqassusiat misissorneqarlutik.

3.5 Nutaanik ilisimasassarsiorneq – CAM

Inunnik SMV pillugu misissuiffigineqartussanik suliaqarnissamut: siunnersuutigineqarpoq angutinik 50-inik inuusunnerusunik, peqqissunik 25-35-

nik ukiulinnik illoqarfinni 3-usuni tamani, Nuuk, Sisimiut aamma Maniitsoq, "ataatsimoortunik" pilersitsisoqassasoq. Taakku inuit allattorsimaffiannit nalaatsornerinnakkut makitsereernikkut toqqarneqassapput. Peqataanissamut piumasaqaat tassaavoq inuit misiliutaasut soorlu ukiut 3-kkaarneri 5-kkaarneriluunniit tamaasa nangitsinermi peqataarusussasut. Misissuiffigineqartussat amerlassusiat siusinnerusukku statistikkikkut pikkunartumik naatsorsuinikkut toqqarneqarsimavoq, CAM-ip Kalaallit Nunaanni AMAP projektiinut 1999-2006 atatillugu. Misissuiffigineqartussat amerlassusiat taama angitigisoq pissarsiarissagaanni marloriaataasa tungaanut inuit allattorsimaffiat aqutigalugu makitsinissaq pisariaqarsinnaavoq, allat misilittagaasa takutimassuk misissuinerit nangitsinertallit akuersinissamut %-at annikitsuusoq annerpaamik 40-50 %-ulluni, tamannali Kalaallit Nunaanni uagut misilittagarinngilarput. Pilersaarut aningaasartuutissallu missingersuutaat misissuinerup peqqissaaveqarfimmi nakorsamit Ph.D. Henning Sloth Pedersenimit CAM-ip pisussaataaffiata ataani suliarineqarnissaanik tunngaveqarput. Immersugassaq nalinginnaasoq: oqaasertaliornerit CAM-ip AMAP immersugassaataanisut ittut atorineqassapput sanilliussisoqassappat/ ataatsimoortitsisoqassappat. Immersugassap imarai apeqqutit inuit qanoq katitigaanerannut tunngasut kiisalu qanoq inooriaaseqarnermut apeqqutit: apeqqutit pujortartarnermut imigassartortarnermullu tunngasut. Aningaasartuutissatut ilimagineqartut tamarmiusut SMV pillugu misissuiffigineqartussat suliarineqarneranut: 1,1 mill. kr.

4.0 Kultuuri – kapitel 4-p eqikkarnera

4.1 Aallaqqaasiut

Kangerlussuup aamma Nuup Kangerluata akornanni nunap timaa Kalaallit Nunaanni tassaavoq peqarnerpaaq. Sinerissamiit ajornangitsumik qooqqut, kuuit aamma tatsit aqutugalugit tikinneqarsinnaavoq.

Nunap aqqi, nunaqarfiusimasut, oqaluttuarisaanermiit atuakkat, nunap assingi pisoqqat il. il. tamarmik uppernarsaasersorpaat nuna tamanna nunasiaateqalernerup 1700-ikkunni aallartinneraniit ullumimut atorneqarsimasoq aammattaarlu oqaluttuarisaaneq suli kingumut annertunerusumik utertinneqarsinnaasoq, tamannalumi itsarnitsanisarsiornikkut uppernarsineqarpoq. Itsarnitsanik ilisimatusarnerup takutissinnaavaa nunami maani inuit siullit tikimmatali sumiiffiup atorneqarsimanera, naak takussutissat ilisimaneqartut kingumut uterneq sivitsoriartortillugu ersernerlussiartuinnaraluartut ikiliartuinnarlutillu.

Piffissap ingerlanerani sumiiffiup qanoq atorneqarsimaneranut tunngatillugu paasisinnineq annertusiartuinnartumik qitiutinneqalerpoq sumiiffinni aamma nunap immikkoortuini qanga sumi nunassittoqartarsimaneranut paasinninnermut kisiannili paasissutissat ersarissut amigaataapput.

4.2 Isummerneq

Kalaallit Nunaata Kitaata oqaluttuarisaanerani itsaq (2400-100 Kk.) eskimooqarneranit takussutissat ikittuaraannaat nalunaarsorneqarsimapput nunap timaa tupperluni aallaarsimaartarfittut atorneqartarsimaneranik. Itsaq eskimooqarneranit ilisimasat tamangajammik sinerissami nunaqarfinneersuupput. Tamanna piffissaq tamaat taama inissisimanertut eqquissortumik takussutissaagunganngilaq.

Nunap timersuani itsarnitsanik tunngavissaqarluarnerusumik paasinninnissaq pingaaruteqarpoq, sinerissami nunaqarfiit taamallu piffissat kulturinut ataasiakkaanut sukumiinnerusumik **aamma** paasinninnissamut ilapittuutaassammata.

Qallunaatsiaat (1000-1350 evt.) nunap timaani najugaqarfeqarsimassapput, tunngaviusumilli nassaat taamaattut Qallunaatsiaat inuunerannik niuertarnerannillu paasinneriaatsitsinnik allanngortitsinaviangillat. Kitaata sineriaa sinerlugu aamma najugaqarfeqarsimassaaq, avannamut angalaartarnerannit pisunik kiisalu nunamik paasiniaasarnerannit, Thule-kulturimik naapitsisarfiusimasunik. Qallunaatsiaaqarsimaneranit tamanit aarrit saarnginik qallunaatsiaaqarfinni nassaartarpugut (tasaanerullutik niaquisa saarngi usuilu). Tamakku avannaaneersimassapput piffissallu naanerata

nalaani sumiiffinni Inuit nunasiffigisarsimasaanni. Najugaqarfiit tamakku suli nassaarineqarsimangillat.

Thule-kulturi 1300-kut nalaannit ukiullu tulliuuttut 400-500 ingerlanerini tamanna tamaat nunasisarsimavoq. Piffissap ingerlanerani tammaarsimariaatsit, nunaqarfiit aaqqissuunneri, niunernikkut aallussat, silaannaq, europamiunut attaveqartarneq, aatsitassanik isumalluutinillu pissarsisarnerit allanngoriartorsimapput.

Thule-kulturip nunap timaanik atuineq inerisarpaa, ukiut untriitillit ingerlanerini sakkortunera allanngorluni. Allanngornerit tamakku tuttoqassutsip allanngoriartorneranut takussutissatut isumaqarnarpoq. Taamaattorli sinerissap sinerpiaani nunaqarfinnut ilisimasagut piffissakkaartumik sukumiisut amigaatigaagut, taamaammallu sumiiffinni tamakkunani inooqatigiinnikkut niueqatigiinnikkullu aaqqissuussinerit allanngoriartorneri nunap timaani takusartakkatsitut nunaqarfeqariaatsit atueriaatsillu nalilersorsinnaanatigit.

Piffik imaluunniit piffiit sinerissamut qanittoq/-ut aatsiteriviup inissinnissaanut piviusumik pilersaaruseriusussat sukumiisumik misissorneqassapput. Thule-kut sumiiffigisarsimasaat allanngorpiarsimangitsut paasissutissarsiffiulluuartussallu aallunneqassapput, immikkullu maluginiarneqassallutik qallunaatsiaaqarfikut itsarlu eskimooqarfikut tamaaniissimani.

Teknikkit nutaat, soorlu DNA, inuit itsaq eskimooqarfinni nassaarinissaannut atorneqassapput (piffissamit tassanga saanikunik ilivitoqqanillu peqanngilaq) kiisalu piffissap ingerlanerani sumiiffinni nunallu immikkoortuini paasisassat allanngoriartorneri paasineruniarlugit paasissutissat katersorneqassallutik.

Ataatsimut isigalugu sumiiffimmi inuit nunaqarfeqarfii kiisalu nunamik imarmillu atuinerat ukiut 3.000-it sinnerlugit atuussimapput. Piffissamit tassanga, aammali sinerissamut toqqaannartumik 300 km missaanni, nunallu timaani 100 km-it missaanni atitutigisumi eskimooqarfiit 1.000-it missaanniittut siammarsimapput – nunasiaateqarnerup nalaanit nunaqarfiit najugaqarfiillu inuerussimasut – qallunaatsiaallu naasorissaasoqarfii arfinillit, takuuk **Tabel 1**. Nunaqarfinit 1.000-iusunit Sarfartoq-Tasersiap nunaminertaannaa 44%-ingajannik annertussuseqarpoq. Nunap timaani Sermip kujataatungaani nunaqarfiit ilisimaneqartut amerlassusii (34), sinerissami nunaqarfinnut naleqqiullugit ikittuararsuupput. Taamaammat kisitsisit najoqqutariuminaapput.

Toornerittaaq aamma paasissutissaangillat. Toorneq ataaseq tassaasinnaavoq iliveq, tuperfik imaluunniit aasivik amerlasuunik tupeqarfiusoq,

nunaqarfik på 5.000 m² angissusilik 10-nik illutalik 15-inillu iliveqartoq, imaluunniit nunaqarfik 40 m² –isut angissusili imaluunniit killuinnag il.il. Toornerit nunaqarfiit amerlassusiinut ilisarnaataangillat, tassaaginnarpulli inuit nunami annertuumik minnerusumilluunniit qimatarisimasaannut ilisarnaataallutik.

Sermip avannaatungaani itsarnisarpasuit ilisimatuussutsikkut iluatinnarluinnartuupput, nunallu kulturikkut imaannaangitsumik naleqassusianik takutitsillutik.

Sermip kujataatungaani itsarnisat ikittuinnaammata nunaqarfiusimasinnaasut sukumiisumik misissornissaat pingaaruteqartorujussuuvoq kiisalu nunaqarfiit aarlerinartorsiorfiusut sukumiisumik misissornissat, eqqortumik ataqatigiissitsinermut inissinneqarniassammata.

Sumiiffimmi tassani itsarnitsat ilisimaneqartut tassaniipput kiisalu tatsit kuuillu eqqaanni nunaqarfiusinnaasut paasissutissaqarfigissallugit imaannaangitsumik ikittuararsuupput, Kalaallit Nunaata kitaani ukiut 3.000-it ingerlanerini inunnik taakkulu tamaaniissimanerannik oqaluttuarsinnaasut.

Ullumikkut nunap isikkua pissusissamisoortutut isigaarput, ullumikkullu nunap isikkua tunngavigalugu itsarnitsat ujartorpavut, kisiannili kuuit sinaat allanngorsimappat? Kuuit akuisa itissusii tatsillu itissusii piffissap ingerlanera tamaat taamaaginnarsimappat? Naasoqarnera allanngorsimava, taamaappallu qanga? Immap nunallu akornanni pissutsit sumiiffimmi qanoq allanngoriartorsimappat? Misissueqqissaarney pinngortitamik ilisimatusarfimmiippoq, paasissutissalli taamaattut nunat inuit atorluarsinnaasaat paasissallugu pingaaruteqartuupput.

Piffissap ingerlanera tamaa inuit sineriak nunallu timaa atorluarsimavaat. Pinngortitap itsarnitsanit eqqaamasassasut paaartarpai piartarsimallugillu, itsarnitsalli qanorluunniit ilillutik tamaraluarpata, inuit kulturillu ukiut tuusintilikkaat ingerlanerini sumiiffinni uumasut pinngortitallu imminnut assigiinngitsutigut qanoq ataqatigiinneranni iliorsimangersut pillugu paasinnissamut periarfissat annikillissittussaavaat. kulturikkut pikkortitami eqeersimaarney qanorlu iliorsimaneq ingerlasimavoq, inuit ingerlatsisimallutik nalitsinni periarfissat atornagit allanngoriartorsinnaasimallutik. Taamaammat itsarnitsanit eqaamasassagut pinngortitap nammineq periarfissiinera aqqtigalugu qiviarnissaat pingaaruteqarpoq – natsinni periarfissat aallaviginnarlugit pinnagit.

Nunap timaani sumiiffiit tamarmik erngup nukinganik nukissiorfinnit kalluarneqartussat kiisalu tatsit kuuillu allanngorneri sukumiisumik misissorneqassapput. Nunap timaa tassaasinnaavoq ilisimaneqanngitsoq imaluunniit taamaallaat Thule-kulturimit nunaqarfinnik "inoqartoq", piffissakkaartumik itisuumik sulii paasineqarsimanngitsoq. Thule-kulturimut paasissutissatut najoqqutat tamatigoortut allanngoriartortullu sulii atorluarneqarnerusinnaapput, nunap timaani nunaqarfeqariaatsit pillugit paasisassagut annertusassagutsigik kiisalu sumiiffimmik atorluaanermi allanngoriarnermut peqqutit paasisagutsigit. Tamanna taamaallaat pisinnaavoq sukumiisumik misissuinikkut kiisalu atortorisimasat nunaqarfiillu immikkut sammisalinnit assaavigineqarnerisigit.

Kalaallit Nunaata kitaata qeqqa silaannakkut, nunap sannaatigut pisuussutitigullu isumalluutitigut Kalaallit Nunaanni immikkoorluinnarpoq, kulturinullu nikerartunut immikkorluinnaq atugassaqartitsillunilu periarfissiisimalluni. Inunnut tunngasut nunallu sannaani ilisarnaatit aserorneqarpata, Kalaallit Nunaata innuttai, takornariat ilisimatusarnerlu oqaluttuarisaanerup taakkutsitaanut paasinninnisaat naassaangitsumut annaaneqassapput, taamaalillunilu qangarnisat ullumikkornit sukumiinerujussuarmik paasinninnissamut paasisitsinissamullu periarfissat annaaneqassallutik. Taamaammat paasissutissat sapinngisamik amerlasuut qulakkeerneqartariaqarput.

5.0 Nunap immikkoortuani ineriartortitsineq nuttarnerlu – kapitel 5-ip eqikkarnera

Nalunaarsugaq: Kapitali manna Nirasip Greenland Developmentimut nalunaarusiaani annertuumik tunngaveqarpoq. Ajornaatsut patsisigalugit Nirasip nalunaarusiaa versioniuqallartoq (allaqqitassiaagallartoq) suliamut tunngaviutinneqarpoq. Nirasip inaarutaasumik nalunaarusiaani kisitsiserpaaluit allallu aaqqinneqarsimapput. Nirasip inaarutaasumik nalunaarusiaa kapitalimut matumunnga tulluarsarlugu ilanngutissallugu angumerineqarsinnaasimangilaq. Tamannali SMV-mik nalunaarusiaq januar 2008-mi inaarlugu allanneqannginnerani pissaaq. Nirasip nalunaarusiaa www.aluminium.gl – ikkut aaneqarsinnaavoq.

5.1 Aallarniineq

Aluminium'imik aatsitsivissamik Nuup, Maniitsup imaluunniit Sisimiut eqqaani inissiineri nunap immikkoortuani aningaasarsiornermut aamma inooqatigiinnikkut aningaasarsiornermi kingunissat avatangiisinik iliuusissat naliliineq immikkoortumi matumani nassuiarneqassapput. Taamaalilluni immikkoortumi matumani aluminium'imik aatsitsivimmik illoqarfimmi toqqarneqartumi sulisartut illoqarfimmut tassunga illoqarfimmillu tassannga nutsilernerinut tunngasut Kalaallit Nunaannut qanoq ilisukkut sunniuteqassanersoq nassuiaatigineqassapput. Ilaatigut nalilerneqassaaq inissiiffissatut toqqaanermi Kalaallit Nunaanni najugaqariaatsimut tunngasut nunallu immikkoortuani ineriartornermut tunngasut nunap immikkoortuani ineriartornermut qanoq sunniuteqarsinnaanersut.

Immikkoortumi nassuiarneqarnerussapput aluminium'imik aatsitsiviup illoqarfiit arlaannut inissinneqarfissaannut tamanut – tassa Nuuk, Maniitsoq aamma Sisimiut – kingunerisassaar. Taamaalilluni erngup nukinganik nukissiorfiit qitiutinneqartussaangillat. Nassuiaanermi nunap immikkoortuani inooqatigiinnermilu aningaasarsiornermi piffissami siusinnerusumi kingunissai qitiutinneqassapput, taamaammallu naliliineri aluminium'imik aatsitsivimmi ingerlatsineq qitiutinneqassalluni (aamma erngup nukinganik nukissiorfinni), tassalu ukioq 2015-imiit. Soorunami erngup nukinganik nukissiorfinnik, aluminium'imik aatsitsivinnik sanaartornerup ingerlanerani aammalu attaveqatigiinnermi ukiualuit ingerlanerini aatsitsiviup inissinneqarfissaatut naatsorsuutigisami nunap immikkoortuani inooqatigiinnermilu aningaasarsiornikkut annertungaatsiartumik ineriartorneqartussaavoq.

Nuna tamakkerlugu pilersaaruserneq aamma nunap immikkoortuani ineriartornissamut suleriaatsit siunissami ineriartornermut qitiulluinnarput – aningaasarsiornikkut inooqatigiinnikkullu ineriartornermut. Taamaammat

tamatumunnga atatillugu suliffissuarmik sanaartorneq – soorlu aluminium'imik aatsitsivimmik – aamma pingaaruteqartussaavoq taamallu oqallinnermut aamma ilaatinneqartariaqarluni.

Misissuinerit arlaqartut inuiaqatigiit aningaasarsiornikkut pissusaannik, aningaasaliinerit allallu pillugit ingerlanneqarput Naalakkersuisut aalajangiinermi tunngavigisassaannut ilannguttussat. Misissuinerit taakku pilersaarusiornermut atatillugu avatangiisit nalilersornerat peqatigalugu Naalakkersuisut Inatsisartullu aalajangernissaannut tunngaviussapput tamarmiusut Inatsisartut 2008-mi upernaakkut ataatsimiinneranni ilaatigut aatsiteriviup sumut inissinnissaata aalajangernissaanut.

5.2 Paasissutissatigut tunngavigisat

Immikkoortup ilaatigut aallaavigaa nalunaarusiaq Greenland Development A/S'ip suliakkiussaa Niras Greenland A/S'imit suliarineqartoq taaguuserneqarluni "Kalaallit Nunaanni aluminium'ileriffimmik pilersitsinermi aningaasarsiornikkut kingunerisassat" (Niras 2007). Nalunaarusiaq immikkoortumi uani sammineqartoq ilaannakortuinnarmik sammivaa. Taamaammat immikkoortumi matumani ilaatigut Akureyri-mi Universitet-imi islandimiut ilisimatuut oqaloqatigineqarsimani tunngavigineqarput, taakku Islandimi aluminium'imik aatsiteriviup Alcoas'ip pilersinneqarnerani inooqatigiinnikkut aningaasarsiorneq pillugu misissueqqissaarinermik suliarinnissimasut. Greenland Development aamma SMV-mi suleqatigiissitat akornanni paasissutissatigut tunngavinnik pissarsiniarnermi suliassanik agguataarineq peqqutigalugu paasissutissatigut tunngavinnik amerlanerusunik SMV-mi suleqatigiissitat ilanngussisinnaasimangillat. Tamannarpiaq tunngavigalugu aatsiteriviup inissinnissaa pillugu politikikkut aalajangiinissaaq sioqqullugu paasissutissanik amerlanerusunik pissarsionnissaaq pisariaqarpoq.

Nutsernermut tunngatillugu inuit ileqqulersortarneri pillugit siulittuutigissallugu ajornakusoortorujussuuvooq, pissutsit amerlasoorujussuusarmata inuit ileqqulersornerinut apeqqutaasartut. Soorunalimi suut pingaaruteqarnersut pillugit ilisimatuut isummersorsinnaasarpud, taamallu matumani suliarinninnermi najoqqutassat pingaarutillit suut naammaginartumik ilisimasaqarfiginngisagut pillugit erseqqissaatigissallugu pingaaruteqarpoq:

- Siunissami nutsernissaaq inooqatigiinnermi attaveqarnernut qanoq sunnuteqassanersoq aningaasarsiornermullu qanoq pingaaruteqartiginersoq ilisimangilarput.

- Ilisimavarput inuiaqatigiinni mikisuni inooqatigiinnikkut ilaqutariissutsikkullu qilerutit pingaaruteqartorujussuusut, soorlu Kalaallit Nunaanni taamaattugut, tamakkiisumilli ilisimangilarput siunissami nutseriaaseq qanoq tamakkununga sunniuteqassanersoq.
- Isumaqarpugut inuiaqatigiit annertussusiat inooqatigiinnermi ilaqutariissutsikkullu qilerutini allannguutit tungaasigut innarliassusermut tunngatillugu killormoortumik annertussutsikkut assigiinngisitaartartoq. Kalaallilli Nunaannut tunngatillugu ilisimavinnilarput.
- Illoqarfinnit sorlerniit nutsernissat pissanersut ilisimangilarput. Taamaammat ilisimangilarput nutsernerit illoqarfinnit minnernit annernilluunniit pissanersut.
- Inuiaqatigiit kalaallit ataatsimut isigalugit immikkullu inuit ataasiakkaat akornanni pissutsit suut allanngoriarsinnaanermut sunniuteqassanersut ilisimangilarput.
- Ilisimangilarput Kalaallit Nunaanni attaveqaatit amigaateqarneri illoqarfiillu akornanni imminnut ungasinnerujussuit sulisartut nuttarusussuseqarnerannut qanoq sunniuteqassanersut, ilaallutik suliffinnut nutaanut nuunnissanut tunngasut nangaassutigisarneri.

Upernaaru ataatsimiinnermi aalajangernissap tungaanut pissutsit taakku tamarmik tamakkiisumik ataatsimut isigilernissaat ajornassaaq immikkoortullu ilai pillugit nalunaatsumik paasinissaat ajornavissaaq suut tamarmik siumut oqaatigineqarsinnaanngimmata – oqaatigineqarsinnaassanatillu – inuiaqatigiinni ammasuni demokratiskiusunilu.

Taamaattorli apeqqutit allanneqartut pinngitsooratik isumaliutiginninnernut ingerlasunut ilanngutissallugit pingaarput. Maannakkorpiaq nassuiaanerit arlallit ingerlanneqarput, taakkulu upernaaru ataatsimiinnissaq sioqqullugu piareersimanissaat naatsorsuutigineqarpoq, soorluttaaq 2008-p ingerlanerani nuttarnermut apeqqut pillugu misissuinerit erseqqinnerusut ingerlanneqarumaartut maani suliaqarfiit saqqummiunneqartut ilai nutaamik paasinarsisinneqarnissaannut ilaasinnaaniassagamik kiisalu allakkut suliarinnittoqarfinni allani inuussutissarsiutinut siuariartortunut tunngatillugu.

Taaneqareersutut pissutsit amerlapput innuttaasut kalaallit nutsertarnermut ileqqorisartagaannik sunniuteqartut, taamaammallu qulaani taagorneqartut naammanngilluinnarput. Islandimit misilittakkat takutippaat nutsernissamut nangaaneq pilersarmat ”qanoq pisoqarnissaata utaqqimaarnera” peqqutigalugu. Ineqarnissamut atugassarititaasut, soorlu akit utaqqisullu il.il. aamma nutsertarnermut ileqqorisartakkanut taamattaaq pingaaruteqarluinnarput.

Nutsertarnek matumani sammisani maanna ilisimasaqarfigivallaanngisatsinnik assersuutitut atorreqarpoq, allanilli sammisaqarfeqarpoq paasisat tunngavigalugit annertuumik aalajangiinissamut tunngavigissallugit naammattunik aamma ilisimasaqarfiginngisagut.

Sammisat tamakku ilaat, paasissutissatigut tunngavigisatigut amigaateqarfiusut, tassaapput Kalaallit Nunaannut atatillugu nunap immikkoortuini ineriartornermut najoqqutaasut pissarsiaasinnaasut nalilersornissaat. Tassani pingaartumik eqqarsaatersuutaasinnaasut marluk soqutigintartut, siunissarlu akunnattoq ungasinnerusorlu eqqarsaatigalugit paasisaqarfigineqartariaqartut:

1. Ineriartorfiusut arlaqarnerusut, soorlu illoqarfiit ineriartorfiusunik taaneqartut (Qaqortoq, Nuuk, Sisimiut aamma Ilulissat), imminnut unammilleqatigiissinnaasut, taamaalillutillu nunap immikkoortuini unammillersinnaassusermik sakkortusaasut, nunallu immiini aningaasarsiorneranik siuarsaasitsisinnaasut, aallukkaanni Kalaallit Nunaannut aningaasarsiornikkut qanoq kinguneqassava?
2. Kalaallit Nunaannut aningaasarsiornikkut qanoq kinguneqassava, Kalaallit Nunaanni Nuummi nunap immikkoortuani ineriartorfiusumik ataatsimik sunniuteqarluartumik aallussigaanni, atlantikut kitaata avannaani Kalaallit Nunaannik malunniuteqarnerulersitsisinnaasumik, soorlu Kalaallit Nunaata unammillerfigissallugit Nunavut, Labrador, Island, Savalimmiut aamma Skotland?

Europami nunap immikkoortuini ineriartortitsinikkut suleriaatsit amerlasuutigit isikkoqarput. Assersuutigalugu Finlandimi qitiusumik ineriartorfii¹ amerlasuut aningaasarsiornikkut ineriartortitsinermi siammartinneqarnissaat pillugu erseqqissumik siunniussineqarpoq. Europa eqqarsaatigalugu ESDP-mi (Europami tigussaasumik suleriaatsitigullu ineriartortitsinermi siumut isiginnineq) suliniutigineqarpoq Europami illoqarfinni tamatigoortumik ineriartortitsinermi siammaalluni pilersitsinissaq, taamaalilluni aningaasarsiornikkut ineriartortitsineq, assersuutigalugu London aamma Paris² kisiisa pinnagit illoqarfinni arlalinni aallunneqarluni.

¹ Finlandimi nunami immiini ministereqarfiup nunap immikkoortuini ineriartornermut suliniutit uani nassuiaateqarfigai:
<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/521E4C0E6BB6D91CC2256FB9006F420C?OpenDocument>

² Nalunaarusiaq: ESDP - European Spatial Development Perspective - Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union, uani pissarsiaineqarsinnaavoq:
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf

Kalaallit Nunaalli eqqarsaatigalugu ”qaratsanik nussuineq”, tassa imaappoq; ilinniarsimasut inuillu qaffasissumik ilinniagaqartut nutserneri, inuiaqatigiinnut minnernut qanoq innarliatiginersoq sukumiisumik ilisimasaqarfignera annertuumik amigaatigineqarpoq.

Ilisimasanik taama amigaateqartigineq, soorlu immikkoortumi eqqartorneqartutut, siullertut takutippaa, nuttarnep nunallu immikkoortuani aningaasarsiornerup ineriartorneranut tunngatillugu aluminimik aatsitsiviup avatangiisitigut nalilersuinissami avatangiisitigut anguniagaasinnaasut amerlanissaat. Avatangiisinik naliliinerup matuma eqqartorneruai sammisat Niras’ip nalunaarusiaani nassuiarneqartut, taamaammallu aluminium’imik aatsitsiviup Kalaallit Nunaanni sumut inissinnerani kingunerisassai ataatsimut naliliinissamat naammangilluinnarlutik. Taamaammatt kapitalimi uani avatangiisitigut anguniagassat nalinginnaalluinnartut eqqarsaatersuutaannaasullu kisimik sammineqarput.

5.3 Isummerneq

Avatangiisinik naliliinermi suliniut aluminium’imik aatsitsivimmik illoqarfiit pingasuusut arlaanni sanaartorneq nunap immikkoortuini aamma inooqatigiinnikkut aningaasarsiornerup kingunerisassai maannangaaq sukumiisumik immikkuualuttuinik naliliisoqarluarsinnaangilaq. Taamaattorli saniatigut aningaasarsiornikkut sunniutit aamma nuunnissamik pisariaqartitsineq pillugit takussutissiami saqqummiunneqartutut isummerneqarsinnaavoq.

Avatangiisitigut siunniussat	Inissinneqarfia:	Nuuk	Maniitsoq	Sisimiut
		<u>Naliliineq</u>	<u>Naliliineq</u>	<u>Naliliineq</u>
1. Nunap immikkoortuini naligiissuunissaq oqimaaqatigiissitsinissarluk Kalaallit Nunaanni aningaasarsiornikkut sammisat nunami siammertinniarneqassapput		Pitsaan-ngeqaaq	Pitsaallu-innarpoq	Pitsaavoq
2. Kalaallit Nunaanni aningaasarsiornikkut sammisat sakkortuumik qitiusumik ineriartorfimmi Nuummi katersuutsinniarneqassapput		Pitsaallu-innarpoq	Pitsaan-ngilaarpoq	Pitsaan-ngilaarpoq

Tabel 5- 1: Naliliinerit illoqarfinnut agguarlugit nalunaarsorneri.

Oqaatigineqartut tabeli taanna Nirasip nalunaarusiaanik tunngaveqarpoq. Ajoraluartumik maannakkorpiaq kisitsisit najoqqutallu pigineqartut tunuliaqutigalugit tabeli taanna itisilissallugu ajornarpoq. Januar 2008-p tungaanut tabelip itisilernissaanut najoqqutassarsisinaanissaq naapertorlugu tamanna SMV 2008 nalunaarusiamut tulluarsarlugu ilanngunniarneqassaaq. Taamaassanngippat minnerpaamik erseqqissaatigineqarumaarpoq misissuinerit allat suut tikkuarneqarsinnaanersut akunnattoorfiit naammaginarnerusumik siumullu samminerusumik paasinarsarnissaanut.

Ilisimasat pigineqareersut kiisalu avatangiisitigut siunniussat marluk tunngavigalugit, paasinarluinnarpoq avatangiisitigut siunniussat 1-imi illersuisuugaanni, aluminium'imik aatsitsivik Nuummi inissinneqassanngilaq, tassanimi sulisussanik pisariaqartitsineq annertunersaavoq taamallu Kalaallit Nunaata sinneranit nuunnissamik pisariaqartitsineq annertunersaalluni. Periusissat sakkukillisaataasussat annertuut ilaatigut iliuuserineqarsinnaapput, soorlu kommunit akornanni aningaasarsiornikkut nalimmassaanernik aaqqiisoqarluni. Tamatumali Kalaallit Nunaata sinnerani nuunnissamik annertuumik pisariaqartitsineq illua'tungilersinnaanngilaa. Paarlattuanik avatangiisitigut siunniussat 2-mik illersuisuugaanni Nuummi inissiinissaq ersarissamik pilerinarneruvoq, aammali taassuma takutippaa, aatsitsivik Nuummiluunniit inissinneqaraluarpat Nuup aningaasarsiornikkut pitsaalluinnartumik siuariartornera ingerlaannassaaq. Taamaammat aluminium'imik aatsitsivik illoqarfinni marlunni arlaanni inissinneqaraluarpalluunniit aningaasarsiornikkut sammisaqarnek Nuummi annertuumik katersuutsitsineq ingerlannassaaq.

Takussutissap paasinartup, avatangiisitigullu siunniussat marluinnaasut paasinartullu qulaaniittut takutippaat, pissutsit amerlasuut pingaaruteqarluinnartullu ilisimasaqarfiginngisagut politikkikkullu iluarsineqartariaqartut, aluminium'imik aatsitsivimmik inissiinissamik aalajangiinnginnermi paasineqartariaqarput. Immikkut pingaaruteqarpoq nuna tamakkerlugu pilersaaruserneq nunallu immikkoortuini ineriartorneq pillugu oqallinneqartariaqarpoq, Kalaallit Nunaanni illoeqarfiit nunaqarfiillu siunissami imminnut naleqqiullutik qanoq ineriartortinneqartariaqarneri pillugit. Aluminium'imik aatsitsiviup inissinneqarnissaani aalajangernermi nunap immikkoortuanut aalajangerneruvoq utertinneqarsinnaanngitsoq, aqutissatigut isumalluuteqarluni³ ineriartornermut pilersaarutaavoq, Kalaallit Nunaanni nunap

³ Nunap immikkoortuini ineriartortitsineritut atatillugu aqutissatigut isumalluuteqarnek paasineqassaaq nunap immikkoortuani ineriartortitsinerimmi ingerlaffissaq, ilungersuutigerujussuanngikkaanni allanngortinneqarsinnaanngitsut.

immikkoortuinut nuna tamakkerlugu ineriartornermut pilersaarutaanngikkaluarpalluunniit.

Politikkikkut iluarsissallugu pingaaruteqarluinnarpoq nunap immikkoortuini arlaanni ukiuni untritilinni tulliuuttuni kissaatigineqarnersoq, aluminium'imik aatsitsiviup inissinneqarnera nunap immikkoortuani ineriartornermut sunniuteqarluinnartussaammat, siunissamilu nunap immikkoortuani politikkeqarnermut periarfissat aporfissaasullu paasineqassammata.

Nunap immikkoortuini pissutsit pillugit qulaani eqqarsaatersuutigineqartut saniatigut aningaasarsiornermi pissutsit allat pilersaarusionerme pingaaruteqarput:

”Tunngavigisat pigineqartut aallaavigalugit aningaasarsiornikkut najoqqutassat kisiisa tunngavigalugit nalilernerqarsinnaanngilaq aatsitsivimmik sumut inissiineq Kalaallit Nunaannut pitsaanerpaajussanersoq. Tamatuma saniatigut naatsorsuutigineqassaaq aatsitsiviup inissiffigisinnaasaanii assigiinngitsuni eqqarsaatigalugit attaveqaqatigiinnikkut sanaartugassanik pisortat aningaasalersuisinnaanerannut pisariaqartitat pingaarutillit assigiinngitsut, tamannalumi ataatsimoortumik eqqarsaatersuuteqarnermi aamma ilanngunneqartariaqarluni. Aatsitsiviup inissinneqarfissaanut eqqarsaatersornermi aamma nalilissallugu pingaaruteqarluinnarpoq, aatsitsiviup illoqarfimmut qaninnermut attaveqarfilernissaa pillugu aningaasaliissutit qanoq amerlatigissanersut eqqarsaatigissallugit, taama attaveqarnermi ullut tamaasa suliffimmut angerlamullu uteqattaarnissamut pisariaqassammat. Tamatumunnga aamma atalluinnarpoq, tamatumunnga atatillugu aningaasartuutit assigiinngingaatsiarsinnaammata. Tamatumunnga atatillugu aamma pissutsit allat suunersut eqqarsaatigineqartariaqarput, inissiinernut ataasiakkaanut atatillugu illoqarfiup ineriartortinneranut, angallasseriaatsinut il.il. tunngasut.” (Niras 2007)

Greenland Developmentip akisussaaffiata ataani pisinnaasutut ilimanartut taakku ilai arlallit nassuiaqqissaarneqalereerput. Nassuiaanerit taakku nutaat 2008-p aallartinnerani piareersimanissaat naatsorsuutigineqarput taamalu 2008-mi Inatsisartut upernaakkut ataatsimiinnissaannut aalajangiussassatut saqqummiinissamut ilanngutitinneqarsinnaallutik.

5.4 Innersuussutit

Attuumassuteqartumik suliamut paasisimasat amigaateqarnerat takuneqarsinnaasoq tunngavigalugu innersuussutigineqassaaq alumiiniumik

aatsiteriviup inissinnissaata politikikkut aalajangiiffigineqarnissaa sioqqullugu nunap immikkoortuini ineriartortitsineq pillugu ilisimasat amerlanerusut piniarneqassasut.

Innersuussut ilaatigut tunngavilersorneqarpoq aatsiteriviup inissinnissaata politikikkut aalajangiiffigineqarnissaa pisusaaq siunissami inuiaqatigiit ineriartornissaannut aqputissamik tikkuussisussaammat, ineriartorneq mumisinneqarsinnaangitsoq nunap immikkoortuini ineriartortitsinermut politikkimut aamma Kalaallit Nunaanni nunamik atuinermik pilersaarusiornermut tunngatillugu.

Oqaatigineqartut maannakkut misissuinerit itisilliisut arlaqartut ingerlanneqareerput. Taakku sapinngisaq naapertorlugu inaarsarneqassapput alumniuumik aatsiteriviup sumut inissinnissaa pillugu aalajangernissamut tunngaviusunut ilanngunneqarsinnaaqullugit.

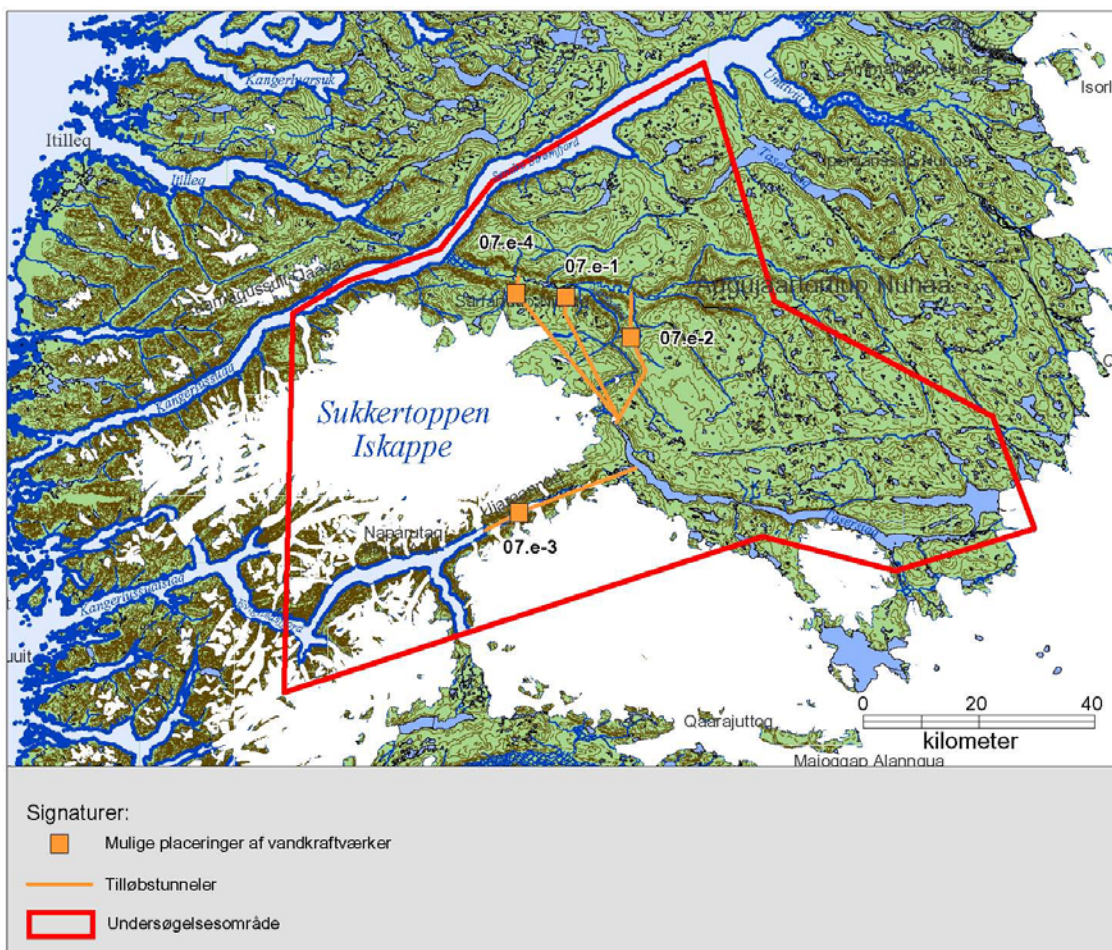
Innersuussutigineqassaaq inuiaqatigiinnik misissueqqissaarnerit ilungersuutigineqalissasut suliaqarfiit arlaliusut maanna ilisimasatigut amigaateqarfiusut paasinarsinnaajumallugit taamalu ilisimasat taakku alumniuumik aatsiterivimmik projektep aallartinnissaata isumaliutigeqqinneranut ilanngussinnaallutik. Assersuutigalugu nuttariaatsit piviusut tunuliaqutaannik misissueqqissaarnek assut iluaqutigineqarsinnaassaaq. Nalunaarsuutit tunngavineqartut pillugit immikkoortumi suliaqarfiit misissugassaasinnaasut nalunaarsorneqarsimapput.

SMV-p akisussaaffiata ataani suliaqarfiup iluani attuumassuteqartumik suliamut paasisimasat amerlanerusut piniarnissaat siunnerfigalugu januar 2008-p affaani kingullermi seminareqartitsinissaaq pilersaarutigineqarpoq. Seminari taanna ilisimatuunit pilersaarusiortunillu ilaatigut Canadameersunit, Islandimeersunit aamma Sverigemeersunit saqqummiussinernik imaqassaaq. Seminarip sammisat soorlu siuariartorfiit qitiusut, aningaasaqarniarnerit immikkut ukkataqartut imaluunniit nunap immikkoortuini aningaasaqarniarnerit assigiinngisitaartut, inuiaqatigiinni innuttanilu allanngortitsinermut piginnaaneqarneq il.il.

6.0 Qaleriissaaraluni katersuinikkut misissuineq – kapitel 6-ip eqikkarnera

6.1 Aallaqqaasiut

Kalaallit Nunaata Naalakkersuisuisa amerikarmiut aluminiliorfimmuut ingerlatseqatigiiffiat Alcoa Inc. isumaqatigiissusiorfigisimavaat Kalaallit Nunaanni aluminiumik aatsitsiviliorinissamut ukiumut 350.000 tonsinik suliaqartussamut periarfissat pillugit misissuisoqarnissaannut, kiisalu erngup nukinga atorlugu nukissiorfinnut ataqatigiissunut misissuinissamut tunngatillugu. Misissuinerit taakkua sumiiffinnik qinernissamut kiisalu ingerlassassanut ilusilersuinissanut tunngaviussapput.

Takutitassiaq 6-1: Qaleriissaaraluni katersuinikkut misissuinerimik projektimik suliaqarfiusup nunap assinga imermit nukissiorfiit inissiffissaannut siunnersuutit sisamat nalunaarsimallutik.

Misissuinerit taakkununga atatillugu Namminersornerullutik Oqartussat ataanni Avatangiisinut Pinngortitamullu Pisortaqaarfik (APP) aatsitsivimmut,

taamatullu erngup nukinganik nukissiorfinnut innaallagissallu ingerlaarfissaannut inissiinissanut periarfissat eqqarsaatigalugit aqqissuussamik avatangiisinik naliliisitsivoq (AAN). AAN pisat sisamat eqqarsaatigalugit ingerlanneqarpoq, Avatangiisit Pinngortitarlu, Peqqissuseq, Sumiiffimmi ineriartorneq Kulturilu kiisalu aallarniutitut tamakkiisumik AAN, pisat taakkua ataasiakkaarlutik nalunaarusiorfigineqarlutik. Misissuinerit siullit sisamat Maniitsup Sermiata (Iskappe) kitaatungaanut tamarmut kiisalu Nuup Sisimiullu akornanni aqqummut tunngasuupput (takujuk **takutitassiaq 1**, q. 10/ilanngussaq 4).

Grontmij/Carl Bro a/s tatsip Tasersiap eqqaani erngup nukinganik nukissiorfiliornissamut pilersaarutinut allarniutitut tamakkiisumik naliliisitsisimavoq. Misissuineq Ujaraannaap/Kangerlussuatsiap, Kangerlussuup Sarfartuullu Kuuata nunataani pivoq (takujuk **takutitassiaq 2**, q. 12/ilanngussaq 5). Tassani pineqarput erngup nukinganik nukissiorfiliornemit sunniutaasinnaasut, sumiiffimmi tassani pisunut pioreersunut pilersaarutaasunullu sanilliullugit, pingaartumik aatsitassanik piaanissaq takornariaqarnerlu eqqarsaatigalugit, sumiiffiit taakkua pisunut taamaattunut soqutiginaateqaqimmata.

Erngup nukinga atorlugu nukissiorfiliornissamut Tasersiallu tasiata ingerlaarfiliornissaanut inissiinissamut siunnersuutit sisamat saqqummiunneqarput, Nukissiorfiit Kalaallit Nunaanni Erngup nukinga atorlugu nukissiorfiliorfissatut periarfissat pillugit nalunaarusiaani taaneqartut 07.e-2, 07.e-3 aamma 07.e-4 (takujuk **takutitassiaq 2**, q.12/ilanngussaq 5).

Avatangiisinut Pinngortitamullu Pisortaqarfiup aallarniinermi 07.e-2 nunap eqqissisimatitaasup Arnangarnup Qooruata nunataa inissiiffissatut peersimavaa. Taamaattumik pilersarusiami uani Sarfartuup Qooruata avannaatungaani sumiiffiit marluk (07.e-2, 07.e-1 aamma 07.e-4) kiisalu kujasinnerusumiittoq Ujaraannaap/Kangerlussuatsiap eqqaani pineqarput (07.e-3).

Namminersornerullutik Oqartussanit nalunaarutigineqarsimavoq Kangerlussuarmi Sarfartuup Kuuata paavani umiarsualiviliortoqassasoq, nukissiorfiliortussatut avannaatungaa kujataatungaaluunniit qinerneqaralarpat.

6.2 Periaaseq paasissutissallu najoqqutarineqartut

Tamakkiisumik AAN nalinginnaasumik naggataasumik nalunaarusiani paasissutissat naliliinerillu imminnut sanilliunneqarisigut pisarput. Unali tamakkiisumik misissuineq misissuinerit allat sisamat pineranni ingerlanneqarpoq, tassa tamakkiisumik misissuinerimi paasissutissat naliliinerillu atorneqartussaasut misissuinerit pineqartarlutik. Ingerlaaseq tamanna pitsaasuunngilaq, AAN-illi ingerlanneqarnerani piffissaasuanerimi periuseq tamanna atorneqartariaqarsimavoq. Tamatuma aamma nassatarivaa tamakkiisumik misissuineq pisariaqarsimammat misissuinerit sisamat pineqartut inernerinik naliliinnernillu nutaanik tunngaveqanngitsumik.

Periuseq eqqarsaatigalugu tamanna isumaqarpoq tamakkiisumik misissuineri pineqartuni misissugaareersimasunut sanilliussinikkut nalilinneq pisimammat, tassa atuakkat attuumassuteqartut, nalunaarusiat GIS-miillu paasissutissat tunngavigalugit. Aammattaaq pisorta qarfiit attuumassuseqartut akornanni ataatsimiittoqartarsimavoq, tassa Pinngortitaleriffik, Asiaq A/S, Nukissiorfiit, Greenland Development kiisalu Danmarks Miljøundersøgelser (DMU) Nunattalu Katersugaasivia.

Aammattaaq naliliinernut tunngatillugu Pinngortitamut soqutigisaqartut pillugit DMU ataqatigiissarinerimi peqatigineqarsimavoq, taannaalluni sumiiffimmut pineqartumut Namminersornerullutik Oqartussat siunnersortitut atugaa. Ataqatigiissarineq pisimavoq naliliinerit naqitami ilanngussanilu uani pineqartuni DMU-p piffissami tassani sunniutinut naliliinerinut ataqatigiittuunissaat qulakkeerniarlugu.

Taamatuttaaq kulturikkut piusut sanaartornissanit sunniteqaatigisinnaasaannut naliliineq Nunatta Katersugaasivianut oqaaseqarfigineqartussatut nassiunneqarsimavoq.

Erngup nukinganik nukissiorfiit, aatsitassarsiornerit, piniarnerit takornariartitsinerillu sunniutigisinnaasaat uuttuutillu allat pisariaqartut ilanngussami 1-imi allanneqarsimapput, uuttuutini ataasiakkaani sunniutit ima allanneqarsimallutik: Soqanngilaq (0), annikitsumik (1), akunnattumik (2) imaluunniit annertuumik (3). Uuttorneqartuni akunnattumiit annertuutut naliliiffigineqartuni sunniutissaat tassungalu ikiorsiissutitut iliuserineqarsinnaasut nassuiarneqartarput.

6.3 Naliliinerit

Akunnattutut annertuumillu naliliisoqartillugu paasissutissani pigineqartut misissorlugillu naliliiffigineqarnerini pissuseqatigiit/pineqartut allatorneqarsimapput. Taakkua pineqartuni misissueqqinnissanik uppernarsaasersuinissanillu piunasaqaatitaqarsinnaapput imaluunniit taasarialinnik ajornartorsiutitaqarpata ikiorsiissutissatut iliuusissanik suliaqarnissanik malitseqartinneqarsinnaallutik.

Tamakkiisumik naliliinermi pissuseqatigiit/pineqartut naliliiffigineqartussat tassaapput:

Tuttut umimmaallu erngup nukinganik nukissiorfiliornermi aamma aatsitassarsionernit sunnerneqartarput, soorlu aamma piniarneqarnermit takornariaqarnermillu sunnerneqartartut.

Sunniutinut siullertut patsisaatinneqarput erngup nukinganit nukissiorfiliornermi aatsitassarsionermillu pisumik piniarneqarneruneq takornariaqarnerlu, tassa nunat tikikkuminaatsut sanaartornermi tikinneqalersinnaasarmata. Maanna pissutsini atuuttuni paasissutissat amerlanerit tikkuussipput, umimmaat nunamut atugaannut naleqqiullutik amerlaguttut, tassa piniarneqarnerat amerlassusaannut pitsaasuullunilu nalimmassaasuusinnaasoq. Taamaattoqannginneranili amerlassusaat innarlerneqassagarluarpat, ikittunnguuneranni akornusersorneqarnerat piniarneqarnerunerallu amerlassusaannut mianernarnerulersitsissapput.

Erngup nukinganik nukissiorfiliornerni aatsitassarsionernilu sanaartornernit, silaannakkut angallannerulernikkut, piniarneqarnerulernikkut sukisaarfigineqarnikkullu umimmaat tuttullu akornusersorneqarsinnaasut naliliiffigineqarput.

Illuliornerni aqqusinniornernilu sanaartornerit aallartinneqarneranni sumiiffimmi tuttut umimmaallu agguataarsimaneri sunnerneqarsinnaapput. Sanaartorneq naammassineqareerpat inuit amerlavallaassanngippata uumasut uteqqissinnaapput. Akerlianilli timmisartut qulimiguullillu atsissukkut timmisartut, pinianeqarneruneq sukisaarfigineqarnerunerlu ataavarnerusumik tuttunik umimmannillu akornusiisinaanerat naatsorsuutigineqarpoq.

Innaallagissat aqquutissaannik, talittarfinnik kiisalu aqqusinernik sanaartornerit aamma umimmaat tuttullu ingerlaarfiinik sunniisinnaapput.

Qasigissat Kalaallit Nunaanni amerlanngillat Kalaallit Nunaanni listemi aappaluttumik allassimasuullutik. Kangerlussuaq kitaani qasigiaqarfiit ikittuinnaangortut avannarpasinnersarivaat. Siornatigut misissuiffimmi Sarfartuup Kuuata paavani qasigissat qassimasarfeqarsimapput, piniarneqarnerulernerannilli umiatsianillu akornusersorneqarnermit qimagussimagunarput.

Ullumikkut Kangerlussuup mittarfiata ataatungaani kuup Watsonip qoorortaani suli qasigissat qassimasarfeqarput. Tassalu Kangerlussuup kangerluani suli qasigiaqarpoq, taamaattumillu Sarfartuup Kuuata paavata siunissami qasigissanut orniginartunngornissaa ilimanaateqarsinnaavoq, sumiiffik taanna eqqissisimanartuuppat.

Qasigissat ikittuinnaanerat eqqarsaatigalugu Kangerlussuup eqqaata erngup nukinganik nukissiorfiornerup aatsitassarsiornerullu nassatarisaanik sanaartorfigineqarneranit angallaffiulerneranit uumasut taakkua piunnarnissaat ulorianartorsiortinneqarsinnaavoq, uuliakoornepur ataasiinnaalluunniit toqorartissinnaammagit. Sarfartuup Kuuata paavani uninngaartarfgiusimasumi talittarfiornissaq peqatigitillugu Kangerlussuarmi qasigissat ikiuttuinnaasut amerlassusaasa taamaaginnarnissaannik uloriarnartorsiortitsisinnaavoq.

Kalaallit Nunaata nerlia: Kalaallit Nunaat uunga nerlerit ilaannut immikkut akisussaaffeqarpoq taamaallaat Kalaallit Nunaanni piaqqiortarmat, taamaattumillu erngup nukinganik nukissiorfiup sapinngisamik annikinnerpaamik sunniuteqarnissaa pingaaruteqarluni.

Paasissutissat pigineqartut tunngavigalugit nerlerit upernaami uninngaarfisartakkaminni ajoqusersorneqarsinnaanerat mianernarnerpaasarpoq. Erngup nukinganik nukissiorfiup pilersinneqarneratigut ingerlanneqarneratigullu nerlerit uninngaarfimmini akornusersorneqarsinnaapput, tassa aqqusinniornernit, qulimiguullit annertunerusumik angallannerisigut nuuttut/sulisullu sumiiffimmi annertunerusumik sukisaarsarnerannit ajoqusersorneqassallutik. Nukissiorfeqalerneratigut inuit amerlissutissaat aatsitassanik misissuinerit piiaanernillu pissaaq, tassa sunniuteqarsinnaasut taakkua ataatsimoorlutik nerlernik uninngaarfinniittunut ajoqusiisinnaammata.

Nerlernut piffissaq mianernarsinnaasoq alla tassaavoq piaqqereernerup kingorna isanerup nalaa. Isaneq nukimmik annertuumik atuiffiusarpoq taamaanneranilu timmisat ajoqusersorneqarnissamut malussajasuusarput. Paasissutissat maanna pigineqartut tunngavigalugit sumiiffimmi misissorneqartumi isaffeqarneranik takussutissaqanngilaq. Taasariaqarporli paasisat kingorna nalileeqqissaarnissamut annertusarneqarnissaat pingaaruteqarmat.

Toornaviarsuit Kalaallit Nunaanni ima ikitsigipput allattorsimaffimmi aappaluttumi “uloriarnartorsioqqajaasutut” nalilernerqarsimallutik, taamaattumillu piaqqiorfimmini sapinngisamik illersorneqartariaqarlutik. Toornaviarsuit Arnangarnup Qooruani piaqqisarneri ilimanarput, tamannali ukiuni kingullerni uppernarsineqarsimannngilaq.

Toornaviarsuit piaqqiorfimmi nalaani inunnit, timmisartunit qulimiguulinnillu atsissukkoortunit akornusersorneqarnissaminnut mianernartuupput. Avannaatungaani kujataa-tungaani tamani erngup nukinganit nukissiorfiliornermi angallanneruneq pissaaq, tassa Kangerlussuarmi umiarsualivimmiit Arnangarnup Qoorua qanillillugu ingerlaartoqartartussaammat.

Ujaraannaap/Kangerlussuatsiap eqqaani kujataatungaani erngup nukinganik nukissiorfiliussagaanni, tassani Sarfartuup Kuuanut siltimik ingerlaartoqarunnaartillugu, toornaviarsuit piaqqiornissaminnut pitsaanerusunik atugassaqalersinnaapput, tassa Sarfartuup Kuuata ilarujussuani imeq mingoqannginnerulissammat. Aamma avannaatungaani inissiinerup, 07.e-4-mi, kingunerissavaa Sarfartuup Kuuata ilarujussuanik mingoqannginnerulersitsineq.

Appa taateraarlu Kangerlussuatsiami, nunallu misissukkap eqqannguani piaqqiortarput. Appat sumiiffiup misissukkap avatinnguani piaqqisarput, tamakkiisumilli misissuinermut tapunneqarsimalluni ikiliartortoqarmat Kalaallillu Nunaat appamik nakkutilliinissamut aqutsinissamullu pisussaaffeqarmat. Peqatigitillugu appa tassaavoq Kalaallit Nunaanni piniarneqarnerpaanut ilaasoq. Appap saniatigut mianersuutassaq alla aamma tassaavoq Taateraaraq, aamma taakkua ikiliartortuummata, pingajoraarterutaallu Kangerlussuatsiami piaqqiortarlutik.

Naajat appallu timmiarpaat inaanni ivasartut timmiaqarfiit eqqaani uuliakoornissanut malussajasuupput, taamatut uuliakoortoqassagaluarpat ajornerpaatut kingunerisinnaallugu piaqqiorsinnasut ilarpassuinik nungusaanissaq. Tankinit, ruujorinit umiarsuarniillu uuliakoornarit pisinnaapput, tassa erngup nukinga atorlugu nukiorfiliornernit, aatsitassanit piaanernit

umiarsuarniillu takornarianik angallassisunit. Uuliakoortoqarneratigut timmissanik ajoqusiinnissamut kujataa-tungaani nukissiorfiliortoqarneratigut pisinnaasutut ilimanaateqarnerpaavoq, Kangerlussuatsiakkut umiarsuartigut angallanneq annertunerulissammat. Akerlianilli avannaa-tungaani erngup nukinganic nukissiorfionermi sanaartornermut ingerlatsinermullu tunngatillugu uuliakoortoqarsinnaaneranut pisoqarsinnaanera taamaallaat Kangerlussuarmut eqqanilu imaqarfinnut tunngasuvoq. Tassani naajanut appanullu timmiaqarfeqanngilaq, taamaattumillu uuliakoortoqassappat timmissanut taakkununnga sunniuteqangaassanani. Annertuumilli uuliakoortoqarnissaanut ilimanaateqarsinnaanera annikitsunnguvoq, tassa umiarsuit nunat tamalaat akornanni sillimaniarnermut piumasaqaatinik malinnittuuppata, tassa imaatigut uuliamik nassataqarnermut, usingiaanermut usilersornermullu malitassat eqquutsinneqarpata.

Egaluk nunami tassani kuunni tatsinilu nalingaasuvoq. Arnangarnup Kuuani kuummi Arnangarnup Qooruatigoortumi eqaluppasuaqarpoq, nunami tassani inuinit takornarianullu piniakkatut pingaaruteqarluartunik.

Sarfartuup Kuuani erngup ingerlaarnera Tasersiap tasiata sapersorneqarneratigut allangortinneqassaaq. Erngup nukinganic nukissiorfiliassaq avannaa-tungaanut inissinneqassappat Sarfartuup Kuuani imeq Tasersiap naaneraniit pissaassaaq, tassa Sarfartuup Kuuata Arnangarnullu Kuuata kattunnerisa nalaannut imaluunniit Sarfartuup Kuuata kitaa-tungaanut, nukissiorfionerup sumut inissinneqarnissaa apeqqutaatillugu.

Nukissiorfik Evighedfjordip kujataa-tungaanut inissinneqassappat Tasersiap tasiata naanerani Sarfartuup Kuuata Arnangarnullu Kuuata kattunneranni Sarfartuup Kuuata imaarutissaaq. Kangerlussuatsiami kujataata-tungaanut inissiinermi erngup siltimik akullip Sarfartuup Kuuanut kuunera unitsinneqassaaq, kuuillu naapiffiat minguitsunngussaaq annikinnerusumillu kuulerluni.

Sarfartuup Kuuani erngup allamut ingerlaarfilenera kuup uumasuinut naasunullu sunniuteqassaaq. Sunniutaa qanoq annertutigissanersoq, ajunngitsuussanersorlu ajortuussanersorluunniit suli ersernerluppoq. Innaallagissiorfiup inissiffigisinnaasaani tamani kuuk suli ima imaqartigisinnaassaaq eqaloqarsinnaassalluni. Pingaartinneqarpoq nalileeqqinnissanut kuuit Tasersiallu Tasia annertunerumik misissorneqassasut, misissukkallu suffisarfiit nalunaarsorneqarsimanerannut naleqqiunneqassasut.

Naasut: Sumiiffiup misissorneqartup iluani naasoqarpoq qaqutigoortuusunik, nukissiorfiliornikkullu sanaartornerni ingerlatsinermilu sunnerneqarsinnaasunik. Pingaartumik Arnangarnup Qooruani naasut qaqutigoortut nalunaarsorneqarsimapput.

Nukissiorfik sumulluunniit inissinneqaraluarpat sumiiffiup ilaani naasut sunnerneqassapput. Nalilerneqarporli sanaartortoqalersinnagu naasunik nalunaarsueqqissaarnikkut aqquserngit, talittarfiit, mittarfiit il.il. sapinngisamik naasoqarfiulluartunik ajoqusiinaveersaarnikkut inissinneqarsinnaassasut.

Nunap isikkua: Nukissiorfiliornikkut, taamatullu innaallagissap aqquataannik, aqqusinernik il.il. sanaartornikkut, aatsitassarsiornermi sanaartugassaasinnaasut allat peqatigalugit, nuna allanngortinneqanngisaannarsimasoq teknikkitaqarlualerluni allanngortinneqassaaq. Innaallagissap aqqutissai/napparutit eqqaassanngikkaanni teknikkikkut sanaartukkat kilometerinik arlalinnik nigoraanni takussaajunnaassapput.

Aammattaaq qaarsut qaartiternikuinik inissiinerit, Kangerlussuarmut Kangerlussuatsiamullu siltip aqquataannik allannguinerit annertuumik sunniuteqassapput, tassa kuup akumini nunanngortitaani nunat katersuuffii sisoorfiilu annertuumik allannguuteqarsinnaallutik.

Nunap qaavani imeq, tatsit, kuuit kangerluillu: Kangerlussuatsiami kujasinnerusumik inissiinermi imeq siltilu annertoq Kangerlussuarmiit kuuttuugaluaq Kangerlussuatsiamut sangutinneqassaaq. Tamanna Kangerlussuarmi kuup akuminik nunanngortitaanik nungutsitsiartuaarnermik kinguneqassaaq, akerlianik Evighedfjordemi kuup akua nutaaq/annertunerusoq pilersinnaalluni.

Sarfartuup Kuuata ernga Tasersiamit kuunneraniit siltimik pissaaruni qaammaarississaaq. Tamannali aatsaat pissaaq kuuttunit allanit siltimik annguttoqanngippat.

Imermit minguttumit, siltip ingerlarnganik allannguinermit kiisalu eqqaavinniit imermit minguttumit, qaarsup/gråbjergillu inissinneqarsimanerinit saviminissanit aniasunit, akuutissat avatangiisinut navianartut aniasoornerisigut ataatsimoortumik sunniinerisigut, naatsorsuutigineqartariaqarpoq kangerlunnut aniaffiinut sunniutaat annertuujussasoq. Sunniutit annertussusaannut ilaatigut

apeqqutaassapput kangerlunni imaani uumasut soorliit inuunersut qanorlu qajannaatsiginersut.

Kulturi itsarnisarsiornerlu: Sumiiffimmi tassani nukissiorfiliornikkut aatsitassarsiorortoqassappallu kulturikkut pigisanut annertuumik sunniuteqartoqassaaq. Kulturikkut tassaniittoqarsimaneranik takussutissat nukissiorfiliornikkut aatsitassarsiorortoqassappallu annertuumik sunnerneqassapput. Kulturikkut takussutissat illuliornernit, aqqusinniornernit aatsitassarsiornernullu aserorneqassapput. Taamatuttaaq sanaartornerni, aatsitassarsiornerni takornariaqarnerulernermi piniartoqarnerulerneraniillu angallannerit annertusinerisigut kulturikkut takussutissat annertunerusumik nungullarsarneqassapput.

Takornariaqarneq, silami sukisaarsarneq aallaaniarnerlu: Pisap ingerlanneqarnerani takornariaqarnerup aallaaniarnerullu periarfissai pitsanngorsarneqarsinnaapput. Kangerlussuarmiit Tasersiap tasiata tungaanut aqqusiniliinerup sermip tungaanut sumiiffinnut annertuunut orinigussinnaanerit ajornannginnerulissapput. Tamanna aallaaniarnernut iluaqutsiissaaq, tassa pisat umiatsiat, biilit/snescooterit atorlugit kangerlummut assartorneqarsinnaalissammata. Aamma sumiiffik taanna takornarianit, tassa pisummik- aallaaniarluni aalisarlunilu takornarianit tikikkuminarnerulissaaq. Takornariat ilaannut, tassa pinngortitarsuaq attorneqanngitsoq takusarlugu nunatsinnukartunut, sanaartukkat, aqquserngit il.il. pillugit orniginarunnaarsinnaavoq.

6.4 Avannaa-tungaanut kujataa-tungaanullu inissiinissat assigiinngissusaat

Avannaa-tungaani inissiinissanut siunnersuutini marluusuni (07.e-1 aamma 07.e-4) aamma kujataa-tungaani (07.e-4) siunnersuummi sunniutissat immikkoortikkuminaapput, ilaatigut qanorluunniit inissiigaluaaraanni Kangerlussuup eqqaani Sarfartuup Kuuata paavani talittarfiliortoqassammat.

Misissukkat nassuiarneqartut naammassineqarneranni ilisimasat pigineqalissapput siunnersuutit pingasut assigiinngissutaannik ersersitsiumaartut. Avannaa-tunganili sunnersuutini marlunni, kujataa-tunganilu siunnersuummi pisat ilaanni arlalitsigut assigiinngissuseqassapput.

Kujataa-tungaaniiittoq qinissagaanni pitsaasumik sunniutissai ukuupput:

1. Sukkertoppen Iskappep avannaa-tungaani innaallagissamut sakkortuumut napparutit sananissaat pinngitsoorneqarsinnaapput. Taamaannerani Iskappep avannaa-tungaani isigisatigut akornuserneqassanngilaq, kujataa-tungaani inissiinermut sanilliullugu. Sukkertoppen Iskappep avannaa-tungaata isigisatigut akornuserneqannginnerata saniatigut tutunut umimmannut, Kalaallit Nunaatalu nerleranut sunniutissai pinngitsoorneqarsinnaapput.
2. Sarfartuumi erngup annertussusaa aalisakkat kuummiit Kangerlussuarmut nuunnissaannut naammassappat, Sarfartuup kujataa-tungaani siltimik paaaneq eqaloqarneranut pitsaasumik kinguneqarsinnaavoq, kuup ilarujussuaq minguerutissammat. Tamanna aamma toornaviarsunnut piaqqiortunut pitsaasumik sunniuteqarsinnaavoq.

Kujataa-tungaaniittoq qinersissagaanni pitsaanngitsumik sunniutissai ukuupput:

1. Kangerlussuatsiami nukissiorfiliormi umimmaat kujammut ingerlaarnerat akornuserneqarsinnaavoq.
2. Tasersiamiit Sarfartuup Kuuanut imermik kuuttoqannginnerani masattumi naasoqarfiit parngussinnaapput.
3. Kangerlussuatsiami umiarsuit angalaartut amerlinerisigut (soorlu umiarsuit takornarissanik angallassisut), kangerlummi timmiaqarfiit akornusersorneqarsinnaapput, taamatullu aamma timmissat uuliakoornernit ajoquserneqarsinnaanerata annertusissaaq.
4. Kangerlussuatsiami angallanneqarnerulerneratigut uuliakoortit aamma ammassaat suffisarfiinut pitsaanngitsumik sunniuteqarsinnaapput.
5. Kangerlussuatsiami asseqanngitsunik imaani uumasooqarpat, taakkua siltimik annermik aniatitsinikkut sunnerneqarsinnaapput.

Avannaa-tungaaniittup aappaa qinissagaanni pitsaasumik sunniutissai ukuupput:

1. Kangerluit imermik siltimillu ingerlaarfigineqarnerat allanngortinneqassanngilaq, tamannalu Kangerlussuup eqqaani kuup akuanik pilersitsinermut/ningusitsinermut apeqqutaassaaq, kiisalu imaani uumasunut sunniuteqassalluni.

Avannaa-tungaaniittup aappaa qinissagaanni pitsaanngitsumik sunniutissai ukuupput:

1. Sumiiffik isigisatigut annertuumik sunnerneqassaaq, tassa isigisat kusanaallisinneqarsinnaallutik.

Maluginiaqquneqarpoq **immikkoortoq 3.1**-imi misissuinissanut siunnersuutigineqartunut atatillugu, qulaani nalilikkanut allannguinnessamut pisariaqartitsilertunik ilisimasanik allanik takkuttoqarsinnaammat.